

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Oscar Johansson

Han ser rött, men ser han?

En kritisk analys av bevisning av uppsåt med särskilt fokus på
självförvållat rus

JURM02 Examensarbete
Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson
Termin för examen: Period 1 VT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion och problemformulering	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Utgångspunkter	8
1.5 Metod	9
1.5.1 De lege interpretata	9
1.5.2 Rättsvetenskaplig textanalys	10
1.6 Teori	11
1.7 Urval	13
1.8 Forskningsläge	14
1.9 Material	15
1.10 Disposition	16
2 OM SKULD	17
2.1 Skuldprincipen	17
2.2 Allmänt om skuldformerna	17
2.3 Om uppsåt	18
2.4 Om oaktsamhet	21
2.5 Att bevisa uppsåt	21
2.5.1 Allmänt om bevisning av uppsåt	21
2.5.2 Överskjutande uppsåt	22
2.5.3 Likgiltighetsuppsåt	23
2.5.4 Kritik mot normbundna uppsåtsbedömningar	24

3	UPPSÅT VID SJÄLVFÖRVÅLLAT RUS	26
3.1	Vad är självförvållat rus?	26
3.2	Bakgrund	27
3.3	Rättslig beskrivning innan rusdomarna	29
3.3.1	Dominerande tolkningar före rusdomarna	29
3.3.2	Kritik mot tidigare tolkningar	30
3.4	Rusdomarna	31
3.4.1	NJA 2011 s. 563 – Köksknivsdomen	31
3.4.2	NJA 2011 s. 611 – Mordbrandsdomen	33
3.4.3	NJA 2012 s. 45 – Samurajsvärdsdomen	34
3.5	Kritik mot rusdomarna	35
3.6	Förhållandet mellan självförvållat rus och icke-självförvållat rus	37
3.7	Sammanfattning	38
4	STUDIE AV HOVRÄTTSPRAXIS	39
4.1	Närmare om textanalys och urval	39
4.2	Ofta förekommande formuleringar	42
4.2.1	Måste ha förstått	42
4.2.2	Osannolik eller icke-trovärdig berättelse	44
4.2.3	Fingerat uppsåt och hypotetiskt prov	45
4.3	Fingerat uppsåt	46
4.3.1	Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2712-17	46
4.3.1.1	Omständigheter	46
4.3.1.2	Analys	46
4.3.2	Hovrätten för Övre Norrland, B 1119-18	47
4.3.2.1	Omständigheter	47
4.3.2.2	Analys	47
4.3.3	Svea hovrätt, B 5776-18	48
4.3.3.1	Omständigheter	48
4.3.3.2	Analys	48
4.3.4	Svea hovrätt, B 4318-16	48
4.3.4.1	Omständigheter	48
4.3.4.2	Analys	49
4.4	Uppsåt genom hypotetiskt prov	49
4.4.1	Göta hovrätt, B 3385-15	49
4.4.1.1	Omständigheter	49
4.4.1.2	Analys	50
4.4.2	Hovrätten för Västra Sverige, B 5001-13	51
4.4.2.1	Omständigheter	51
4.4.2.2	Analys	51
4.4.3	Svea hovrätt, B 11351-13	52

4.4.3.1	Omständigheter	52
4.4.3.2	Analys	52
5	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	53
5.1	Slutsatser från rättsfallsanalysen	53
5.1.1	Inledning	53
5.1.2	Normbundet uppsåt	53
5.1.2.1	Måste ha förstått	53
5.1.2.2	Osannolik eller icke-trovärdig berättelse	56
5.1.2.3	Fingerat uppsåt och hypotetiskt prov	57
5.2	Allmänna slutsatser	58
6	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	64
	BILAGA A: STUDERADE RÄTTSFALL	66

Summary

Nearly eight years ago, in 2011, the supreme court of Sweden changed its previously established practice regarding the interpretation of Chapter 1, art. 2, 2nd paragraph of the Penal Code¹ where intent and self-induced intoxication are addressed. A consequence of the new interpretation was that criminal intent in such cases of intoxication should instead be tried as intent in general and thus there should be no more fictitious intent of any kind. Legal scholar Suzanne Wennberg impugned this precedent soon after the judgment was pronounced. She questioned if the district courts and courts of appeal would embrace this new interpretation, seeing that the intent would be, according to her, more difficult to prove in such cases.

In this thesis I examine court judgments, with the hypothesis of Wennberg as a starting point, in order to test if there are deviations from this predominant description of the content of the law. The thesis is based on social constructivist views, as are the methods used. A method called *de lege interpretata* (law as it is interpreted or has been interpreted), based on the works of Eva-Maria Svensson, is used to depict the previously predominant and the currently predominant descriptions of the contents of the law. Using a form of textual analysis 99 court judgments of second instance are then analysed. The main theory of the thesis essentially consists in the questioning of the uniformity and coherence of the law, focusing on intent and self-induced intoxication in practice. Furthermore, the works of Nicola Lacey on attribution of criminal responsibility based on the character of the defendant have been used as a theoretical framework.

In the thesis I make the point that an examination of intent founded in norms of what the defendant must have understood are relatively common. In addition, there are some judgments in which the courts appear to have used a fictitious intent or an intent based on a hypothetical test of what the perpetrator would have understood if sober. Such an application of law is thus deviating from the predominant description of the content of the law, wherefore the claim that the law is a coherent object cannot be said to be met. In these cases, the courts can be said to try negligence instead of intent. I discuss if the courts attribute responsibility to the defendants due to their bad character, rather than their *mens rea*, since they are voluntarily intoxicated and therefore are to bear responsibility for their behaviour. My conclusion is that this is the case. The thesis is closed with some remarks on the incoherence of the law.

¹ In Swedish: 1 kap. 2 § andra stycket brottsbalken (BrB).

Sammanfattning

För närmare åtta år sedan, 2011, ändrade Högsta domstolen (HD) sin tidigare praxis avseende tolkningen av 1 kap. 2 § andra stycket brottsbalken (BrB) – alltså det lagrum som reglerar uppsåt vid självförvållat rus. Den nya tolkningen innebar att uppsåt i dessa fall skulle behandlas enligt vanliga regler om uppsåt. Det är således inte längre fråga om att fingera uppsåt, inte ens i någon mån. Suzanne Wennberg ifrågasatte dock i samband med denna praxisomsvängning om hov- och tingsrätter verkligen skulle komma att följa denna nya tolkning, då hon menade att det skulle innebära att det blev svårare att bedöma uppsåt i dessa fall.

Med Wennbergs tes som utgångspunkt undersöker jag i denna uppsats, om det faktiskt förekommer domar som avviker från den dominerande beskrivningen av rätten. Arbetet är i grunden socialkonstruktivistiskt och så även de metoder som används. En metod benämnd *de lege interpretata* (rätten som den uttolkas/uttolkats), som baseras på Eva-Maria Svenssons arbete, används för att skildra de olika beskrivningar av rättens innehåll som varit förhärskande tidigare och som nu är förhärskande. Vidare analyseras 99 hovrättsdomar med hjälp av en rättsvetenskaplig textanalys. Teorin för arbetet består främst i ett ifrågasättande av rättens enhetlighet och koherens, med särskilt fokus på just domar i självförvållat rus. Även Nicola Lacey's arbete om tillskrivande av straffrättsligt ansvar utifrån den tilltalades karaktär används som teoretiskt ramverk.

I arbetet konstaterar jag att en uppsåtsprövning som grundar sig i normer om vad den tilltalade måste ha förstått är relativt vanligt förekommande. Därtill finns ett urval av domar i vilka domstolen förefaller ha fingerat uppsåtet eller konstaterat att uppsåt förelegat utifrån ett hypotetiskt prov om vad gärningspersonen hade förstått om hen vore nykter. En sådan tillämpning avviker således från den dominerande beskrivningen av rätten, varför anspråket att rätten ska vara koherent inte kan sägas uppfyllt. Det är alltså fråga om oaktsamhetsbedömningar, snarare än bedömningar av uppsåt. Vid en diskussion huruvida ansvaret tillskrivs personerna i egenskap av innehavare av dålig karaktär, snarare än uppvisandet av skuld, eftersom de frivilligt försatt sig i höggradig berusning, konstaterar jag att så är fallet. Det är därigenom gärningspersonerna får bära ansvar för sitt handlande. Uppsatsen avslutas med några slutsatser angående rättens inkoherens.

Förord

*Mors lilla lathund sa:
"Du må tro jag jobbar bra,
fastän vet du vad, inte just idag.
Jag gör det helst en annan dag."*

- P. Långstrump

Jag vill rikta ett tack till min handledare Ulrika Andersson för trevliga och givande stunder. Tack också till mina vänner och till Emil, för att ni förgyllt terminen och utbildningen.

Jag vill även tacka Spegatspexet för underhållande prokrastineringsmöjligheter.

*Lund, maj 2019
Oscar Johansson*

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Europakonventionen	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (1950)
HD	Högsta domstolen
JustR	Justitieråd(et)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Kungl. Majt:s eller Regeringens proposition
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SL	Strafflagen (1864:11 s. 1)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Introduktion och problemformulering

”Den impulsivitet, aggressivitet, hämningslöshet, besinningslöshet, omdömeslöshet som så ofta kännetecknar en berusad utsluter icke, att denne handlar dolöst [uppsåtligt, min anm.]. Detta är i enlighet med den allmänna uppsåtsläran: han ser rätt, men han ser”²

Så uttryckte Ivar Strahl sin syn på bedömning av uppsåt vid självförvållat rus för över femtio år sedan. Hur denna bedömning ska genomföras framställs ofta som ett ständigt aktuellt problem för straffrätten – kanske för att ämnet inbegriper komplexa moraliska frågor. Den grundläggande problematiken med uppsåt vid självförvållat rus har av Suzanne Wennberg beskrivits som att frivillig berusning eller drogintag inte sällan medför ett aggressivare beteende. Därmed ökar benägenheten att begå brott – i synnerhet våldsbrott. Samtidigt försvagas tankeförmågan på ett sätt som medför att gärningspersonen inte alltid uppfyller uppsåtskravet. Ruset verkar alltså dubbelt – dels genom att sänka impulskontrollen, dels genom att försvaga medvetenheten.³ Till detta kan läggas den för straffrätten grundläggande *skuldprincipen* som innebär att endast den som uppvisat skuld i förhållande till gärningen ska kunna dömas för brott.⁴ Kan en person bära skuld för en gärning hen begått under inflytande av ett kraftigt självförvållat rus? I så fall hur? Denna motsättning kan förefalla paradoxal och svårlöslig.

Citatet som inleder avsnittet är en del av Strahls argumentation till stöd för hans tolkning av 1 kap. 2 § BrB andra stycket – en tolkning som innebar att uppsåtsprövningen ska ske enligt vanliga regler för uppsåt och att uppsåt inte ska fingeras. För snart åtta år sedan meddelade HD en dom som kom att ändra synen på uppsåtsbedömningen vid självförvållat rus och tolkningen av detta lagrum – Strahls synsätt har nu blivit den gängse tolkningen.⁵ Tidigare fingerades, i olika utsträckning, uppsåt hos kraftigt berusade gärningspersoner.⁶ Detta avgörande från HD följdes av ytterligare två domar i samma spår.⁷ Praxisförändringen följdes av en stormig debatt inom rättsvetenskapen. De kritiska röster som höjdes förutspådde att HD:s nya praxis skulle kunna medföra en ökning av friande domar.⁸ Berusning, menade

² Strahl (1965) s. 391.

³ Wennberg (2011/2012) s. 906.

⁴ Asp och Ulväng (2013) s. 269. Se vidare avsnitt 2.1.

⁵ NJA 2011 s. 563.

⁶ Se avsnitt 3.3.

⁷ NJA 2011 s. 611; NJA 2012 s. 45.

⁸ Leijonhufvud & Wennberg, SvD Debatt (2011) [www].

Suzanne Wennberg och Madeleine Leijonhufvud, hade upphöjts till en ursäkt.⁹ Dessutom beskrevs den nya rättstillämpningen helt strida mot det allmänna rättsmedvetandet.¹⁰ Debatten ebbade dock ganska snart ut. Jag menar att det kan finnas anledning att återvända till dessa domar, och den s.k. *rusläran*, för att undersöka domarnas följder.

Titeln på uppsatsen travestierar citatet ovan – jag menar nämligen att det går att fråga sig om rättstillämpningen inte i viss utsträckning klamrat sig fast vid det fingerade uppsåtet. Det kan då ifrågasättas om ”han” verkligen ser något annat än rött och i så fall om inte ansvar ådöms i strid med skuldprincipen. Wennberg hyste misstankar om att rättstillämparna skulle vara obenägna att lämna det fingerade uppsåtet bakom sig redan 2012, strax efter det att prejudikatet meddelats.¹¹

1.2 Syfte och frågeställningar

Rätten beskrivs ofta som ett enhetligt och koherent objekt – ett sammanhängande system av normer. I uppsatsen avser jag ifrågasätta denna syn på rätten som koherent.¹² Med ett socialkonstruktivistiskt angreppssätt ämnar jag att kartlägga hur den dominerande beskrivningen av rätten framställer uppsåtsprövningen vad gäller uppsåt vid självförvållat rus.¹³ Vidare avser jag att i arbetet analysera rättsfall från hovrätt och tingsrätt för att undersöka hur uppsåtsprövningen genomförs i rättstillämpningen. I grund och botten är syftet alltså att undersöka Wennbergs tes att rättstillämpare i viss utsträckning även fortsättningsvis fingerar uppsåt – trots den nya läran från HD. Till detta läggs ett teoretiskt ramverk baserat på Nicola Lacey's arbeten om tillskrivande om ansvar baserat på karaktärsdrag, snarare än skuld.¹⁴ För att uppnå syftet kommer jag ta avstamp i följande frågeställningar:

- Hur beskrevs uppsåtsbedömningen vid självförvållat rus i förarbeten, praxis och doktrin från BrB:s ikraftträdande fram till 2011?
- Hur ska uppsåtsbedömningen vid självförvållat rus genomföras, enligt den dominerande ståndpunkten i praxis och doktrin sedan HD:s prejudikat 2011?

⁹ Leijonhufvud & Wennberg, SvD Debatt (2011) [www]; Asp & Ulväng i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 356.

¹⁰ Leijonhufvud i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 353; Wennberg (2011/2012) s. 906.

¹¹ Wennberg (2011/2012) s. 914f.

¹² Se avsnitt 1.4.

¹³ Ang. ”dominerande beskrivning”, se avsnitt 1.5.1.

¹⁴ Se vidare avsnitt 1.6.

- Hur genomförs uppsåtsbedömningen i de utvalda domarna?
- Vägs, i de utvalda domarna, karaktärsdrag in i uppsåtsbedömningen vid självförvållat rus i enlighet med Nicola Lacey's teorier om tillskrivande av ansvar?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen skrivs inom ramen för straffrätten. Uppsåt inom civilrätten behandlas således inte.¹⁵ Inte heller behandlas processuella frågor – till exempel den återkommande diskussionen huruvida domen i NJA 2011 s. 563 borde avdömts av HD i plenum, istället för av endast en avdelning.¹⁶ Det ska även understrykas att uteslutande svensk rätt behandlas, med anledning av arbetets omfattning.¹⁷ Enbart tiden sedan BrB:s ikraftträdande 1965 beaktas, även om liknande lagregler funnits även tidigare.¹⁸

I uppsatsen står gärningspersonens skuld i fokus, varför främst de rekvisit som har att göra med detta behandlas (ofta kallade de *subjektiva* rekvisiten eller B-delen).¹⁹ Varken de objektiva rekvisiten (A-delen) eller bestämmande av påföljd behandlas alltså.²⁰ Vad gäller de subjektiva rekvisiten behandlas främst uppsåtsbedömningen vid *självförvållade* tillstånd. Asp och Ulväng menar att det finns en oskriven undantagsregel som medför att icke-självförvållad tillfällig sinnesförvirring kan ursäktas från ansvar.²¹ Denna ursäktande omständighet behandlas endast mycket översiktligt.²²

¹⁵ Se dock Hellner & Radetzki (2018) s. 124 som hänvisar till det straffrättsliga uppsåtsbegreppet.

¹⁶ Se t.ex. Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012); Bylander (2011/2012).

¹⁷ För en nordisk komparativ undersökning, se Boucht (2011).

¹⁸ Se vidare avsnitt 3.2.

¹⁹ Ang. begreppen, se avsnitt 2.2.

²⁰ Vid bestämmande av påföljd kan självförvållade rus beaktas i t.ex. 29 kap. 2 § 2 p. som en förmildrande omständighet till följd av att gärningspersonen haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd etc. Ibland kan alkoholutlösta tillstånd också falla inom definitionen av allvarlig psykisk störning i 30 kap. 6 § BrB.

²¹ T.ex. till följd av att gärningspersonen tillförts narkotika eller alkohol utan dennes vetskap.

²² Se avsnitt 3.6. Jmf Asp och Ulväng (2013) s. 370ff.

1.4 Utgångspunkter

Rätten, så som den uttrycks och reproduceras i rättsvetenskaplig doktrin och i praktisk tillämpning, definierar genom egna metoder och kriterier vad som tillhör det rättsliga och diskvalificerar därmed annan kunskap såsom icke-relevant.²³ Inom traditionell rättsvetenskap används en specifik metod (s.k. rättsdogmatisk eller juridisk metod) och vissa inom-rättsliga källor, enligt den s.k. rättskälleläran.²⁴ Rättsvetenskapens studieobjekt "rätten" studeras utifrån en strävan efter objektivitet och med ett anspråk på *en* sanning. Rättens syfte och följder har traditionellt ansetts vara politiska och därför inte ett område för rättsvetenskapen att behandla annat än mycket översiktligt.²⁵ Vidare medför det faktum att rätten omnämns i singularis en syn på rätten som ett objekt – ett koherent, enhetligt ordnat system av normer. Därmed skiljs det från subjektet (juristen), vars uppgift blir att utröna rättens verkliga väsen.²⁶

Eva-Maria Svensson ifrågasätter detta synsätt och menar att rätten inte är ett existerande kunskapsobjekt i sig, utan att den är skapad och ständigt skapas i den kontext i vilken den befinner sig. Upprätthållandet av dikotomin objekt/subjekt medför ett osynliggörande av interaktionen mellan människorna och rättssystemet – "rätten som objekt kan inte isoleras från människorna som subjekt".²⁷ Svensson förnekar inte rättens existens i det att den existerar som en föreställning i samhället och inom varje person men menar att rätten istället bör omtalas "rätten som föreställning" eller "rätten som den uttrycks och reproduceras i rättsvetenskapen och i rättstillämpningen."²⁸

Jag delar denna syn på rätten som socialt konstruerad och kontextuellt bunden. De begrepp Svensson föredrar framför "rätten" tynger enligt mitt förmenande texten alltför mycket men i arbetet ska begreppet "rätten" förstås enligt Svenssons uppfattning. Den ontologiska och epistemologiska utgångspunkten är således socialkonstruktivistisk. Min utgångspunkt är vidare att rätten är föränderlig och icke-enhetlig. Dessa inledande ord om rättens ontologi är grundläggande för förståelsen av rätten i denna uppsats och bör genomgående hållas i åtanke av läsaren.²⁹ Både metoder och teori för

²³ Svensson (1997) s. 226.

²⁴ Vad som egentligen åsyftas med både juridisk metod och rättskälleläran är omtvistat. För kritik av begreppen, se t.ex. Andersson (2004) s. 38f; Kleineman (2013) s. 26ff.

²⁵ Svensson (2007) s. 24f. Om möjligheterna till rättspolitisk debatt inom rättsvetenskapen, se diskussionen om begreppet *de lege ferenda*, avsnitt 1.5.1.

²⁶ Svensson (1997) s. 259 med hänvisning till Smart (1989) s. 4.

²⁷ Svensson (1997) s. 266.

²⁸ Ibid. s. 30 och 266. Jmf Gunnarsson m.fl. (2018) s. 78f.

²⁹ Jmf Gunnarsson m.fl. (2018) s. 71f där författarna förespråkar att författarens utgångspunkter tydliggörs i ett rättsvetenskapligt arbete.

arbetet är knutna till utgångspunkterna, då främst ifrågasättandet av bilden av rätten som ett koherent objekt.

1.5 Metod

1.5.1 De lege interpretata

För att besvara de frågeställningar jag uppställt krävs två metoder. Med den första metoden (*de lege interpretata*) avser jag besvara de två första frågeställningarna medan jag avser använda den andra metoden (rättsvetenskaplig textanalys) till den tredje och fjärde frågeställningen.

Ett inom den traditionella rättsvetenskapen vanligt förekommande begreppspar är *de lege lata* (rätten som den är) och *de lege ferenda* (rätten som den borde vara).³⁰ Detta begreppspar är sammankopplat med den traditionella rättsvetenskapens kunskapssyn enligt vilken rätten som objekt kan beskrivas som något som *är* – en objektivt existerande enhet. Subjektet får möjlighet att i viss mån kritisera rätten genom att lyfta egna synpunkter inom ramen för en argumentation *de lege ferenda*.³¹ I syfte att bryta denna hegemoniska föreställning om rätten har Eva-Maria Svensson lanserat begreppet *de lege interpretata* (rätten som den uttolkats/uttolkas). Begreppet innebär en förståelse av rätten som en tolkning eller som en föreställning av vad rätten är. Detta förhållningssätt, menar Svensson, innebär ett synliggörande av rätten som socialt konstruerad samt att beskrivningen av rätten är beroende av uttolkarens utgångspunkter.³²

Enligt min förståelse av Svensson är inte begreppet tänkt att utgöra en metod i sig, utan ska snarare utgöra en grund för metodologisk reflektion – något hon menar ofta saknas inom rättsvetenskapen. Jag anser ändå att begreppet kan vara av betydelse för att beteckna den metod som använts i uppsatsen eftersom begreppet bäst beskriver mitt tillvägagångssätt. I många avseenden liknar tillvägagångssättet den rättsdogmatiska metoden men med hänsyn till att rättsdogmatiken är vag till sin innebörd samt bygger på en föreställning om rätten som *ett* objekt har jag inte ansett det lämpligt att hänvisa till den.³³ När den rättsdogmatiska metoden försöker svara på frågan ”vad är gällande rätt?”³⁴ ämnar jag med mitt tillvägagångssätt besvara frågan

³⁰ Se t.ex. Sandgren (2018) s. 48f.

³¹ Svensson (2007) s. 25.

³² Svensson (2014) s. 211ff. Det ska i sammanhanget nämnas att begreppet inte myntats av Svensson, utan har sitt ursprung i en naturrättstradition från 1500- och 1600-talen, men då i en annan betydelse, se Svensson (2014) s. 212.

³³ Vissa förefaller mena att Svenssons kritik går att inrymma inom rättsdogmatisk metod, se Sandgren (2018) s. 49f.; Andersson (2004) s. 38f.

³⁴ Andersson (2004) s. 43; Kleineman (2013) s. 21.

”vilken tolkning av rätten och vilka beskrivningar av rättens innehåll tolkar jag som dominerande?”.

I uppsatsen försöker jag alltså, i möjligaste mån, uttolka vilken tolkning som är förhärskande och som därför kan sägas utgöra ”gällande rätt” – alltså den dominerande föreställningen om ”rätten”. Begrepp som den dominerande beskrivningen eller de dominerande beskrivningarna används således, istället för det rättsdogmatiska ”gällande rätt”. Detta gör jag med hänvisningar till de sedvanliga rättskällorna. Dessa anses ofta vara bl.a. lag, förarbeten, prejudikat och doktrin (d.v.s. tidigare rättsvetenskaplig forskning).³⁵ Min metod innebär dock inte samma bundenhet till en viss uppsättning av rättskällor som en rättsdogmatisk undersökning förhåller sig till. Rättens innehåll behöver således inte heller beskrivas som enhetligt och klarlagt. Föreställningar om rätten kan ställas mot varandra utan behovet av att konstatera vilken beskrivning som har mest tyngd eller som är ”mest sann.” Om *en dominerande bild* kan urskiljas skisseras dock denna upp först, innan eventuella andra beskrivningar.

Tillvägagångssättet innebär vidare en öppenhet för att min tolkning av rättskällorna kan komma att influeras av mina perspektiv och utgångspunkter samt andra föreställningar om rätten och dess innehåll som inte alltid kommer till uttryck vid en rättsdogmatisk undersökning.³⁶ Mitt anspråk är således inte att beskriva sanningen, utan *en* tolkning av vad det som omtalas som rätten innehåller och har innehållit.

1.5.2 Rättsvetenskaplig textanalys

För att analysera de domar från hovrätt- och tingsrätt som valts ut behövs ett annat tillvägagångssätt än det ovan beskrivna. För detta ändamål har jag valt en kvalitativ metod som kan benämnas rättsvetenskaplig textanalys.³⁷ En text kan beskrivas inneha tre dimensioner av vilka det är textens *tredje dimension* som analyseras. Detta innebär att det är textens innebörd i relation till dess kontext som analyseras, snarare än en analys av avsändare/mottagare (första dimensionen) eller en rent språklig analys (andra dimensionen).³⁸ I detta fall analyseras domarna således utifrån den rättsliga kontexten. Texten närläses och analyseras för att synliggöra argumentation och underliggande premisser. Textanalysen är således inte strikt rättslig. Utgångspunkten är att texten inte speglar en given verklighet utan snarare utgör *en* tolkning, nämligen domstolens.³⁹ De underliggande antaganden som kommer till uttryck i

³⁵ Sandgren (2018) s. 45f. Se avsnitt 1.9 för en mer utförlig diskussion.

³⁶ Jmf Andersson (2004). s. 38f.

³⁷ Jmf Andersson (2013) s. 222f.

³⁸ Widén (2019) s. 194ff.

³⁹ Jmf *konstruktivistisk analys*, Hellspång (2001) s. 147ff.

texterna ställs i relation till den dominerande bilden av rätten, för att åskådliggöra den icke-koherens som kan förekomma inom rätten som den beskrivs och reproduceras i rättskällorna.

1.6 Teori

För arbetet har jag funnit inspiration i Nicola Laceys arbete kring det straffrättsliga ansvarssubjektet och tillskrivande av straffrättsligt ansvar. Lacey menar att den dominerande synen på rättssubjektet innebär ett subjekt som är rationellt och som agerar enligt fria val, helt oberoende av sin situation, omgivning och miljö etc.⁴⁰ Vidare menar Lacey att rättssubjektet besitter vissa kognitiva förmågor som medför en möjlighet att utifrån viljans kraft kontrollera sitt handlande. Straffrättsligt klander av en gärning förutsätter en klandervärd kognitiv inställning⁴¹ – främst genom kravet på uppsåt. Detta innebär en dualistisk syn på kraven för tillskrivande av ansvar – gärningspersonen ska både ha begått gärningen och inneha någon skuld i förhållande till den.⁴² Det görs alltså en åtskillnad mellan det kroppsliga och det själsliga/mentala.⁴³ Lacey kritiserar denna bild och pekar på hur rättens beskrivning av skuld baseras på denna bild av ett rationellt subjekt. Hon menar att det finns områden inom vilka gärningspersoner har tillskrivits – och fortfarande tillskrivs – ansvar enbart på grundval av deras karaktär snarare än deras uppvisande av klandervärd skuld. Grunden för ansvaret är i sådana fall således inte – i strid med hur rätten beskrivs i praxis och doktrin – skuld utan *dålig karaktär* (eng. bad character). Lacey menar att det sätt på vilket straffrätten tillskriver gärningspersoner ansvar har varierat över tid. I 1700-talets straffrätt tillskrevs gärningspersoner ansvar främst baserat på deras dåliga karaktär. I fokus vid rättegångar vid denna tid stod således främst bevisning av att den tilltalade var innehavare av en sådan dålig eller illvillig personlighet. Detta synsätt grundade sig i religiösa föreställningar och bilden av ett syndigt leverne.⁴⁴ Krav på en klandervärd inställning hos gärningspersonen, såsom krav på uppsåt eller vårdslöshet, växte senare fram och utgjorde en fullvärdig del av engelsk straffrätt på 1930-talet. Genom

⁴⁰ Lacey (2016a) s. 541f.

⁴¹ Engelsk rätt skiljer på *actus reus* och *mens rea* där det första kan förstås som den objektiva sidan (den begångna gärningen) medan det andra kan förstås som den subjektiva sidan (gärningspersonens inställning), jmf avsnitt 2.2. Med klandervärd inställning avses alltså *mens rea*. Se t.ex. Keiler (2016) s. 62ff; Cavallin (1999) s. 41.

⁴² Lacey (2016b) s. 139ff.

⁴³ Lacey (1998) s. 110ff.

⁴⁴ Lacey (2016b) s. 136ff och s. 147.

denna utveckling förlorade karaktärsbevisning sin roll.⁴⁵ Det liberala rättssubjektet som beskrivits ovan tog då plats.⁴⁶

Lacey anser emellertid att den bevisning av dålig karaktär som tidigare förkastats de senaste decennierna är på frammarsch igen. Inom denna nya strömning tillskrivs straffrättsligt ansvar – inte på religiös grund – utan snarare till följd av att den tilltalade visar prov på att utgöra en (samhällelig) risk eller är ”farlig”.⁴⁷ Exempel Lacey lyfter är brott som har att göra med terrorism eller narkotikahandel. Deltagande i sådan verksamhet är i viss utsträckning så förkastlig att enbart själva karaktärsdraget att ingå i sådana aktiviteter innebär en klandervärd handling.⁴⁸

Dessutom förefaller Lacey mena att bevisning av dålig karaktär aldrig förlorat sin roll när det gäller förhållandet till rimlighetsstandarder – alltså när personen inte förstått men borde ha förstått en viss omständighet. Avviker personen från vad denna ”normperson” skulle förstått kan den under vissa omständigheter, i engelsk rätt, straffrättsligt klandras för sina bristande insikter. Ett sådant klander förutsätter en skuld baserat på dålig karaktär, då den tilltalades karaktär inte är sådan som samhället kräver.⁴⁹ Med klandervärda karaktärsdrag avser jag främst för denna framställning det förhållande att personen i fråga frivilligt försatt sig i ett så kraftigt berusningstillstånd att hen inte längre beter sig rationellt. Den klandervärda karaktären består således i att dricka mer än vad man tål.

Sammanfattningsvis kan teorin för arbetet sägas bestå i ett ifrågasättande av den i avsnitt 1.4 uppskissade bilden av rätten som ett koherent objekt. Teorin kan formuleras som en *tes* om att rättstillämpare, trots att det formellt enligt de förhärskande beskrivningarna om rättens innehåll krävs uppsåt, ibland gör en prövning av den tilltalades karaktär eller andra omständigheter istället. Vid självförvållat rus innebär det att det som av domstolen förs fram

⁴⁵ Lacey (2016b) s. 139ff.

⁴⁶ För svenskt vidkommande har uppsåt aldrig definierats i lagtext. Enligt Strahl fanns i 1734 års lag ännu gärningar för vilka ännu inte krävdes uppsåt (viljaverk) eller oaktsamhet, medan detta inte var fallet i 1864 års strafflag, se Strahl (1976) s. 75 och 89; Strömmerstedt (1987) s. 18ff; Cavallin (1999) s. 179ff. Här kan tilläggas att ett sådant påstående endast ser till de rättsliga ramarna och inte till den praktiska rättstillämpningen eller hur uppsåtsbedömningen genomfördes, något Lacey förefaller göra. För denna framställning är dock tillräckligt att konstatera att utvecklingen i svensk rätt liknar den i engelsk rätt, låt vara att förändringarna kan ha skett vid olika tidpunkt.

⁴⁷ Lacey (2016b) s. 147. Se också Träskman (1985) s. 67, i sin kritik mot det tidigare *eventuella uppsåtet*. Han kritiserade bl.a. att den tilltalades karaktär i vissa fall kunde tänkas spela in vid uppsåtsbedömningen, då en tidigare straffad sällan förväntades avstå från gärningen hade hen haft vetskap om dess följder. Även Strömmerstedt är inne på samma spår vad gäller det eventuella uppsåtet, se Strömmerstedt (1987) s. 110.

⁴⁸ Lacey (2016b) s. 153.

⁴⁹ Lacey (2016b) s. 149ff med hänvisning till Tadros (2005). Denna diskussion rör främst oaktsamhet (eng. *negligence*) men jag menar att den går att överföra till uppsåt då det även här sker bedömningar som förhåller sig till normer, se kapitel 4.

som bevis för den tilltalades uppsåt snarare utgör bevis för den tilltalades dåliga karaktär, för att den tilltalade frångår bilden en rättslig ”normperson” och vad normala insikter skulle varit, eller enbart bevisning för att den tilltalade själv hade vållat sitt rus. Teorin för arbetet utgörs således på detta vis ett ifrågasättande av den inom-rättsliga koherensen.

1.7 Urval

För undersökningen av domar krävs ett avgränsat underlag. Jag har därför sökt i rättsdatabasen Karnov med sökorden ”självförvållat rus” och avgränsat sökningen till rättsområdet straffrätt och till hovrättsdomar mellan 2012 och 2018. Dessa årtal har valts då den första av rusdomarna meddelades den 16 september 2011⁵⁰ varför 2012 är det första hela året sedan praxisförändringen. 2018 är av naturliga skäl det sista hela året som är möjligt att ta med i undersökningen.

Vidare har jag valt att enbart studera våldsbrott, med vilket jag åsyftar samtliga uppsåtliga brott i 3 kap. BrB samt rån (8 kap. 5 § BrB) och våld mot tjänsteman (17 kap. 1 § BrB). De sistnämnda kräver nämligen våld eller hot i någon utsträckning. Därutöver har också försöksbrott (23 kap. 1 § BrB) till samtliga undersökta brott tagits med. Indexeringen i Karnov följer domstolarnas rubrik ”saken” vilket innebär att utgången sedan inte nödvändigtvis blivit vare sig fällande dom enligt den brottsrubriceringen eller fällande dom över huvud taget. Dessa urvalskriterier resulterade i 99 domar enligt tabell 1 nedan.

I dessa 99 domar läste jag uppsåtsbedömningen i hovrättsdomen översiktligt. I de fall hovrätten enbart fastställde tingsrättens dom eller då skuldfrågan inte överklagats lästes även tingsrättens dom på samma sätt. I ett fall var hovrätten oenig – två olika utslag kom till uttryck i hovrätten. Därtill fanns en tredje tolkning i tingsrätten. Jag valde att i detta fall beakta även tingsrättens dom, eftersom jag fann det av intresse för framställningen.⁵¹

Jag kategoriserade därefter domarna i fyra kategorier efter hur uppsåtsbedömningen skett. Jag återkommer till hur denna kategorisering gått till i kapitel 4. En av dessa fyra kategorier benämnde jag *normbundet uppsåt* eftersom domstolen i dessa fall främst beskrivit uppsåtsprövningen utifrån en normativ bild av hur en person ska agera. Det klandervärda bestod således i ett frångående av denna normativa bild. Kategorin består av 26 domar och det är endast dessa som studeras i kapitel 4. Fördelningen av domar över tid

⁵⁰ NJA 2011 s. 563 - Köksknivsdomen. Se avsnitt 3.4.1.

⁵¹ Se avsnitt 4.4.1. Göta hovrätt, mål B 3385-15, dom 2016-05-03; Skaraborgs tingsrätt, mål B 670-15, dom 2015-11-03.

framgår av tabell 1 nedan. Samtliga 99 studerade domar finns förtecknade i en bilaga till uppsatsen (bilaga A).

När domarna citeras eller på annat sätt återges i uppsatsen har de anonymiserats av etiska skäl.

Tabell 1: Fördelning av hovrättsdomar över tid (2012–2018)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	TOTALT
Samtliga	4	14	17	12	22	14	16	99
Normbundet	2	4	8	2	4	1	5	26

1.8 Forskningsläge

Inom den rättsvetenskapliga litteraturen förefaller det råda enhällighet kring vilken beskrivning av rätten som är korrekt sedan praxisförändringen 2011 – i vart fall avseende huvuddragen i den. De meningsskiljaktigheter jag funnit i ämnet rör således främst lämpligheten i den nuvarande ordningen.⁵² Jag har inte funnit några undersökningar avseende det specifika området för uppsatsen, nämligen huruvida rusläran efterföljs av hovrätter och tingsrätter. Däremot är uppsåt ett ämne som forskningen ständigt återkommer till, varför jag enbart kan nämna ett urval av arbeten här.

Magnus Ulväng har i *Tanke och uppsåt*⁵³ utförligt redogjort för bland annat likgiltighetsuppsåtet och dess problem samt för uppsåt vid självförvällat rus. Boken får antas göra anspråk att beskriva rättens innehåll samt i vissa mån kritisera rätten. Avseende självförvällat rus utgör arbetet ett tydligt ställningstagande för den tolkning av paragrafen som nu är dominerande.

Samuel Cavallin har skrivit en omfattande avhandling på ämnet skuld, i vilken han enligt min förståelse menar att skulden ska och bör bevisas utifrån gärningen som sådan och utifrån hur gärningspersonens skuld manifesteras i själva gärningen snarare än i gärningspersonens inre intentioner och viljor.⁵⁴ Han har systematiserat och analyserat ett stort antal tingsrättsdomar och pekar på att tingsrätterna inte bedömer uppsåt på samma sätt som den dominerande föreställningen i doktrin – alltså ett slags inom-rättslig inkoherens.⁵⁵ Han har emellertid valt att bortse från frågor om rus, varför avhandlingens bäring på området för denna uppsats är begränsad.⁵⁶ Dessutom är avhandlingen skriven för 20 år sedan och behandlar således inte senare praxis.

⁵² Se avsnitt 1.9.

⁵³ Ulväng (2016).

⁵⁴ Cavallin (1999) s. 14f.

⁵⁵ Ibid. s. 756.

⁵⁶ Ibid. s. 22f.

Det kan i sammanhanget också nämnas att Tova Bennet för närvarande skriver en avhandling i ämnet uppsåt och psykisk störning, med särskilt fokus på begreppet insikt.⁵⁷ Denna avhandling kan säkerligen vara intressant även för detta ämne men då projektet ännu inte avslutats kan det av förklarliga skäl inte beaktas.

1.9 Material

Vad gäller den första delen av arbetet, i vilken jag avser uttolka den förhärskande synen på rätten (de lege interpretata) har sedvanliga rättskällor använts. Dessa brukar anses vara lag, förarbeten, prejudikat och doktrin.⁵⁸ Aleksander Peczenik har nyanserat bilden över rättskällorna genom att peka på att de kan delas in i sådana som *ska* beaktas (till exempel lag, föreskrifter samt fastslagna sedvänjor), *bör* beaktas (till exempel prejudikat, förarbeten, andra sedvänjor samt vissa internationella konventioner) samt sådana som *får* beaktas (till exempel rekommendationer, annan icke-prejudicerande rättspraxis, doktrin).⁵⁹ Eftersom arbetet i stor utsträckning behandlar ett stycke i en paragraf som har flera olika tolkningar och där prejudikaten varit sparsamt förekommande har juridisk doktrin använts i stor utsträckning. Doktrin är en sådan källa som får beaktas, enligt Peczeniks indelning ovan.

Doktrinen är till synes indelad i två läger avseende den nya rättstillämpningen, där det ena utgörs av Suzanne Wennberg och Madeleine Leijonhufvud medan det andra utgörs av Petter Asp och Magnus Ulväng.⁶⁰ Det är också främst dessa författare som behandlar ämnet varför framställningen till stor del refererar till deras arbeten. Även en artikel i form av korta debattinlägg i SvJT i vilken å ena sidan Asp och Ulväng och å andra sidan Leijonhufvud diskuterat den nya rättsläran har använts.⁶¹ Av tydlighetsskäl har då författaren till det refererade inlägget angivits i noten. Även förarbeten har ibland kunnat nyttjas, men dessa torde sedan praxisförändringen av de flesta anses överspelade.⁶²

I textanalysdelen av arbetet analyseras hovrätts- och tingsrättspraxis. Det material som analyseras är enbart det textmaterial som utgörs av vad som kommer till uttryck i domarna. Eventuella anteckningar eller bevisning som domstolarna kan ha haft till stöd för sina bedömningar har således inte beaktats.

⁵⁷ Forskningsportalen. Lunds universitet [www].

⁵⁸ Sandgren (2018) s. 45.

⁵⁹ Peczenik (1995) s. 213ff.

⁶⁰ Det bör i sammanhanget nämnas att Asp & Ulväng (2013) baseras till stor del på Nils Jareborgs tidigare texter, varför även han kan antas dela deras syn på saken. Dessa tre ansluter sig för övrigt till den numera avlidne Ivar Strahls synsätt.

⁶¹ Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012).

⁶² Se vidare kap. 3 om varför förarbetena kan anses överspelade.

1.10 Disposition

Efter detta första, inledande kapitel följer kapitel 2 i vilket skuldbegreppet i svensk straffrätt beskrivs. I kapitlet står särskilt uppsåt och hur bevisning av uppsåt kan ske i fokus. Även viss kritik mot hur bevisning av uppsåt utförs i vissa fall behandlas i avsnitt 2.4.4.

Kapitel 3 behandlar särskilt uppsåt vid självförvållat rus. Tidigare beskrivningar i praxis och doktrin lyfts samt kritik mot dessa beskrivningar. Därefter behandlas de s.k. rusdomarna som medförde en viss förändring i praxis och doktrins beskrivningar av uppsåt vid självförvållat rus. Även i samband med detta lyfts kritik gentemot beskrivningen. Något kort sägs även om förhållandet mellan uppsåt vid självförvållat och icke-självförvållat rus (avsnitt 3.6). Det är i detta, tredje kapitel som de två första frågeställningarna besvaras. Det ska understrykas att metoden för arbetet medför att gällande rätt inte utreds – jag avser istället peka på dominerande beskrivningar av rätten.⁶³

Kapitel 4 består av den textanalys som genomförts av hovrättspraxis. Kapitlet ämnar således besvara den tredje frågeställningen. Först redogörs för det allmänna tillvägagångssättet och systematisering, varefter den kategori som benämnts normbundet uppsåt behandlas. Vissa fall djupstuderas. Kapitlet innehåller löpande analysavsnitt.

Som avslutning finns ett analyskapitel (kapitel 5) i vilket jag gör några sammanfattande slutsatser av det som framkommit i rättsfallsstudien och där resultaten ställs i förhållande till vad som framförts i tidigare avsnitt. I kapitlet avses den fjärde och sista frågeställningen, rörande karaktärsdrag i bevisningen av uppsåt, besvaras.

⁶³ Se avsnitt 1.5.1.

2 Om skuld

2.1 Skuldprincipen

Skuldprincipen beskrivs inom rättsvetenskaplig doktrin som en grundläggande princip inom den moderna straffrätten. Den har intagit en central ställning i alla moderna rättsstater. Innebörden av principen är att endast den som vid gärningstillfället kunde rå för sin gärning ska kunna bestraffas inom ramen för straffrättssystemet. Således ska endast den som bär ett moraliskt ansvar för en gärning som denne har begått kunna bestraffas. Ett sådant moraliskt ansvar kan beskrivas som att gärningspersonen valde att utföra gärningen trots alternativa handlingsmöjligheter, att valet att agera på det viset var i viss mån medvetet och att gärningspersonen visste och kunde förstå vilka gärningens konsekvenser skulle komma att bli.⁶⁴ Att straffa någon trots att denne inte uppvisat en sådan skuld är att ”offra henne eller honom för samhällets syften och att upphöra att behandla henne eller honom som en person med moraliskt ansvar för sina gärningar.”⁶⁵ Detta anses vara inhumant, omoraliskt och kriminaliseringen förlorar i sådana fall sin funktion.⁶⁶ I svensk rätt är kravet på skuld tudelat. De två kategorierna utgörs av *uppsåt* och *oaktsamhet*. Uppsåtliga gärningar anses vara mer klandervärda än oaktsamma och straffas således hårdare, vilket också kan härledas till skuldprincipen som stadgar att måttet av skuld ska stå i proportion till straffets stränghet.⁶⁷

2.2 Allmänt om skuldformerna

En inom rättsvetenskapen vanligt förekommande uppdelning av de rekvisit som krävs för att brott ska anses begånget är en uppdelning i *objektiva rekvisit* (alternativt rekvisit för otillåten gärning) och *subjektiva rekvisit* (rekvisit för personligt ansvar).⁶⁸ Petter Asp och Magnus Ulväng delar in den första delen i A1–A2 och den andra delen i B1–B2. För den första delen (A) står gärningen i fokus och brottets brottsbeskrivningsenlighet (A1) och frånvaron av rättfärdigande omständigheter (A2) bedöms. Inom den andra delen (B) är det gärningspersonens skuld (B1) samt frånvaron av ursäktande omständigheter

⁶⁴ SOU 2012:17 s. 522f; Jareborg (2001) s. 59f.

⁶⁵ Asp & Ulväng (2013) s. 48.

⁶⁶ Ibid.; Jareborg (2001) s. 59f.

⁶⁷ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 37 och s. 92; Asp & Ulväng (2013) s. 274 och s. 284.

⁶⁸ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 40ff.; Asp & Ulväng (2013) s. 58ff. Jmf indelningen i engelsk rätt (*actus reus* och *mens rea*), se avsnitt 1.6.

(B2) som ska bedömas. Uppfylls kraven i A-delen har en otillåten gärning begåtts, uppfylls kraven i B-delen rör det sig om ett brott.⁶⁹ Uppsåtet behandlas tillsammans med oaktsamhet under B1 – det är således gärningspersonens personliga ansvar eller skuld som ska bedömas. Utan ett krav på uppsåt eller oaktsamhet (B-delen) hade det rört sig om ett strikt ansvar och skuldprincipen hade inte varit uppfylld.⁷⁰

Enligt 1 kap. 2 § första stycket BrB anses en gärning som brott endast om den begåtts med uppsåt (dolus) om inget annat är särskilt föreskrivet. Oaktsamhet (culpa) som rekvisit för skuld kommer således bara ifråga om det specifika straffbudet anger det.⁷¹

2.3 Om uppsåt

Den huvudsakliga skuldformen i svensk rätt är enligt den dominerande beskrivningen av rätten uppsåt. En central princip för tillskrivande av skuld är den s.k. *täckningsprincipen*. Enligt principen krävs för straffrättsligt ansvar att de subjektiva rekvisiten, till exempel uppsåt, täcker samtliga delar av den otillåtna gärningen (A1–A2).⁷² Först vid en sådan täckning kan gärningspersonen fällas till ansvar. Täckning måste föreligga vid gärningstillfället. Krävs i straffbudet en viss följd eller effekt måste således denna effekt täckas av uppsåt (till exempel uppsåt att döda en annan människa). Även i förhållande till omständigheter krävs uppsåt (till exempel att det som dödas är en människa).⁷³ Vad gäller uppsåt till själva gärningen menar Jack Ågren, Madeleine Leijonhufvud och Suzanne Wennberg att denna ska täckas med antingen insikts- eller likgiltighetsuppsåt samt ske medvetet medan Petter Asp och Magnus Ulväng fokuserar på prövningen av deras utveckling av Nils Jareborgs begrepp *gärningsculpa*; föreligger sådan är gärningen att anse som uppsåtlig.⁷⁴ Detta ska här inte utvecklas vidare, då dessa olika uppfattningar saknar relevans för framställningen.

Med *överskjutande uppsåt* (även kallat subjektivt överskott) avses i doktrin att det uppsåt som föreligger saknar motsvarighet i verkligheten. Detta är således ett undantag från täckningsprincipen. Exempel på sådant överskjutande uppsåt är till exempel tillägnelseuppsåtet i 8 kap. 1 § BrB (stöld) eller kravet på uppsåt till fullbordat brott vad gäller försöksbrott i 23

⁶⁹ Asp & Ulväng (2013) s. 58ff.

⁷⁰ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 17 och s. 92.

⁷¹ Ibid. s. 40ff; Asp & Ulväng (2013) s. 314.

⁷² Se avsnitt 2.2.

⁷³ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 104; Asp & Ulväng (2013) s. 323.

⁷⁴ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 103ff; Asp & Ulväng (2013) s. 323f.

kap. 1 § BrB.⁷⁵ Detta krav på överskjutande uppsåt kan ibland vara av *kvalificerad art*, vilket innebär att krav ställs på att gärningen ska ha begåtts med en viss avsikt (avsiktsuppsåt, se nedan). Även här kan stöldbrottet nämnas som exempel – tillägnelseuppsåt bygger på ett beslut att tillägna sig viss egendom.⁷⁶ Även i andra fall än överskjutande uppsåt kan det krävas kvalificerat uppsåt.⁷⁷

I svensk rätt saknas legaldefinition av uppsåt varför utveckling i rättspraxis och doktrin är avgörande för att definiera begreppet. Ett allmänt krav för en uppsåtlig gärning är att gärningspersonen befunnit sig i ett medvetet tillstånd. Medvetlösa eller sovande kan alltså inte begå uppsåtliga gärningar. Handlande i affekt eller överilning utesluter inte uppsåtligt handlande, däremot kan inte rent reflexmässiga handlingar genomföras med uppsåt.⁷⁸ Generellt kan sägas att det anses finnas tre typer av uppsåt i svensk rätt; avsiktsuppsåt (även kallat direkt uppsåt), insiktuppsåt (även kallat indirekt uppsåt) och likgiltighetsuppsåt. Det sistnämnda ersatte genom en dom från 2004⁷⁹ det s.k. eventuella uppsåtet.⁸⁰

Avsiktuppsåtet består i att gärningspersonen, utöver kännedom om sakförhållandena, begår gärningen *i syfte* att en följd ska inträffa. Ett exempel på ett sådant uppsåt kan vara att gärningspersonen skjuter någon i syfte att döda denne – dödandet är själva avsikten med handlingen. Det är här inte av betydelse om dödandet är det slutliga målet eller endast ett genomgångsled (till exempel dödande i syfte att få ut ett arv). Avsiktuppsåt kan endast föreligga i förhållande till en följd, inte till en omständighet. Inom uppsåtsläran i svensk rätt beskrivs ofta två olika element, nämligen det kognitiva respektive det voluntativa elementet. Det förstnämnda bygger främst på avsikter, viljor och syften med agerandet medan det senare avser kunskapsmässiga föreställningar hos gärningspersonen, såsom vetskap, visshet, insikt eller sannolikhet.⁸¹ Avsiktuppsåtet bygger främst på det

⁷⁵ Asp & Ulväng (2013) s. 361; Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 142f; Leijonhufvud i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 347ff; Strahl (1976) s. 21 och 125f. Strahl förhåller sig något tveksam att i det överskjutande uppsåtet inkludera tillägnelseuppsåtet, se Strahl (1976) s. 126.

⁷⁶ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 20 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Leijonhufvud i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 349. Se också Ulväng (2016) s. 277, som förefaller ha bytt åsikt i förhållande till Asp & Ulväng (2013) s. 362, i vilken författarna menar att tillägnelseuppsåtet är ett okvalificerat uppsåt, en uppfattning som de enligt min mening förefaller vara relativt ensamma om. Kanske rör det sig om ett skrivfel.

⁷⁷ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 17f. (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

⁷⁸ Ibid. s. 4 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); NJA 2016 s. 763 (p. 10).

⁷⁹ NJA 2004 s. 176.

⁸⁰ NJA 2016 s. 763 (p. 11–12); Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 94ff.; Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 5 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Asp & Ulväng (2013) s. 274. Jmf dock Ulväng som menar att likgiltighetsuppsåtet endast är en variant på det eventuella uppsåtet, inte en helt ny uppsåtsform, se Ulväng (2016) s. 116f.

⁸¹ Asp & Ulväng (2013) s. 284f.

voluntativa elementet medan det för det kognitiva elementet är tillräckligt att gärningspersonen ser det som praktiskt möjligt att följden inträffar.⁸²

Insiktsuppsåtet tar, till skillnad från avsiktsuppsåtet, främst sikte på det kognitiva elementet. Det krävs nämligen att gärningspersonen har en *praktisk visshet* om att följden inträffar eller omständigheten föreligger.⁸³ Asp och Ulväng ger som exempel en redare som placerar en bomb i ett fartyg i syfte att spränga skeppet för att få ut försäkringsersättning. I samband med explosionen omkommer dock besättningen – deras död är inte eftersträvad av redaren, varken som mål eller medel.⁸⁴ I förhållande till följden (besättningens död) har redaren dock insiktsuppsåt eller annorlunda uttryckt; den är en nödvändig biverkan av gärningen. Det voluntativa elementet är således av underordnad betydelse.⁸⁵

Likgiltighetsuppsåtet betecknas som uppsåtets nedre gräns. Denna form av uppsåt är uppdelad i två led. Det första ledet behandlar det kognitiva elementet och innebär att gärningspersonen haft en *insikt om en risk* för en viss följd förverkligande eller för förekomsten av en viss omständighet. Ulväng menar att det avseende detta insiktskrav åtminstone fordras en *misstanke* om att följden kan komma att förverkligas.⁸⁶ Detta led delar likgiltighetsuppsåtet med den medvetna oaktsamheten. Skillnaden dem emellan utgörs däremot av det andra ledet. När den medvetna oaktsamheten endast kräver en likgiltighet i förhållande till *riskan* kräver likgiltighetsuppsåtet en likgiltighet i förhållande till *riskens förverkligande* vid gärningstillfället.⁸⁷ Enligt HD:s definition består en sådan likgiltighet i ”att förverkligandet av effekten eller förekomsten av omständigheten, vid gärningstillfället inte utgjorde ett för gärningsmannen relevant skäl för att avstå från gärningen.”⁸⁸ Det andra ledet rör sålunda det voluntativa elementet vilket för likgiltighetsuppsåt alltså inte behöver vara en positiv inställning i förhållande till riskens förverkligande, utan det är tillräckligt med en likgiltighet eller ett godtagande av den.⁸⁹

⁸² Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 5 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Asp & Ulväng (2013) s. 287ff.

⁸³ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 5 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Asp & Ulväng (2013) s. 289.

⁸⁴ Asp & Ulväng (2013) s. 289.

⁸⁵ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 5 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Asp & Ulväng (2013) s. 289.

⁸⁶ Ulväng (2016) s. 119.

⁸⁷ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 6ff. (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Asp & Ulväng (2013) s. 289.

⁸⁸ NJA 2004 s. 176 (s. 198).

⁸⁹ Ulväng (2016) s. 118f.

2.4 Om oaktsamhet

I denna uppsats står uppsåtet i fokus. Något kort ska dock sägas om oaktsamhet. Oaktsamhet förekommer i två varianter, nämligen *medveten* och *omedveten oaktsamhet*. Den medvetna oaktsamheten delar, som ovan nämnts, det första ledet med likgiltighetsuppsåtet medan det andra ledet skiljer sig åt. Det gärningspersonen är likgiltig inför ska vid medveten oaktsamhet vara risken, och inte dess förverkligande. Den omedvetna oaktsamheten har sin grund i att gärningspersonen inte insett eller misstänkt att en omständighet förelegat eller en följd skulle inträffa när hen borde ha insett detta. Gärningspersonen är således omedvetet oaktsam när hen underlåtit att göra något som rimligen kunde begäras och om det hade hjälpt att hen gjort vad som kunde begäras, d.v.s. om hen i sådana fall hade kommit till insikt.⁹⁰

2.5 Att bevisa uppsåt

2.5.1 Allmänt om bevisning av uppsåt

Avseende samtliga delar i uppsåtsbedömningen gäller det gängse beviskravet inom straffprocessrätten, nämligen att det ska ställas *utom rimligt tvivel*.⁹¹ Ett problem att bevisa uppsåt är givetvis att det endast finns en primärkälla – den tilltalade. Det är endast denne som vet vad inställningen bakom agerandet var.⁹² Detta ska inte tolkas som att det inom straffrätten anses att endast den tilltalades utsagor kan bevisa uppsåt. Kunskapen huruvida uppsåt föreligger är inte enbart förbehållen gärningspersonen utan kan bevisas även utifrån yttre omständigheter. Vanligtvis får uppsåtet därför bevisas med hjälpfakta.⁹³ Asp och Ulväng menar att personens mentala tillstånd vid gärningsögonblicket får utläsas av en samlad bedömning av händelseförloppet, gärningspersonens beteende, allmänna erfarenhetssatser, sannolikhetsbedömningar och den tilltalades beskrivningar och förklaringar.⁹⁴ *Avsiktligt* agerande, menar författarna, går att bedöma utifrån grundantagandet att människor agerar rationellt och i enlighet med skäl – ”[e]n gärning går inte att förstå om man inte utgår från att den är avsiktlig.”⁹⁵

⁹⁰ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 15f (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB); Asp & Ulväng (2013) s. 314f.

⁹¹ NJA 2016 s. 763 (p. 20); NJA 2012 s. 45 (p. 9). Tidigare doktrin förefaller ha varit oense om beviskravet, se Ulväng (2016) s. 211.

⁹² Tapani Klami, Gräns & Sorvettula (2000) s. 282.

⁹³ Ulväng (2011/2012) s. 561; Asp & Ulväng (2013) s. 294f.

⁹⁴ Asp & Ulväng (2013) s. 295.

⁹⁵ Ibid.

Avsikten är ofta inbäddad i handlingen och om handlingen bedöms utifrån kontexten kan slutsatser dras om även handlandets följder var avsedda.

Ett liknande resonemang för Asp och Ulväng kring *insikt*, alltså den del av uppsåtet vars fokus främst är det kognitiva elementet, snarare än de voluntativa.⁹⁶ För insikt görs generaliseringar om vad människor normalt vet och förstår om förhållandet mellan handlingsskäl, handlande och följder. Asp och Ulväng menar utifrån dessa resonemang att bevissvårigheter främst föreligger i två typfall – vid *överskjutande uppsåt* och vid bedömningen av uppsåtets nedre gräns, d.v.s. *likgiltighetsuppsåt*.⁹⁷ Dessa ska således behandlas var för sig.

2.5.2 Överskjutande uppsåt

HD har tidigare uttryckt att vad gäller *överskjutande uppsåt*, som till exempel försöksbrott, finns särskilda bevissvårigheter eftersom uppsåtet då ska sträcka sig utöver det faktiska skeendet. HD har därför formulerat vissa riktlinjer i praxis men framhållit att försiktighet ska iakttas vid tillämpningen av dem.⁹⁸

En riktlinje att ta fasta vid är att vid angrepp på person ta hänsyn till själva angreppssättet och de effekter som detta *typiskt sett* kan orsaka. Om angreppssättet typiskt sett är ägnat att orsaka exempelvis en annans död kan det starkt tala för att uppsåt förelegat.⁹⁹ Skjutvapen, gift och strupgrepp som haft viss kraft och varaktighet kan enligt HD typiskt sett vara förenade med livsfara.¹⁰⁰ Beroende på omfattning, kraft och riktning kan detta gälla även knivhugg.¹⁰¹

Även andra omständigheter än dessa riktlinjer kan läggas till grund för uppsåtsbedömningen, exempelvis ”hänsynslöst beteende, upprörd sinnesstämning och gärningsmannens intresse i gärningen”¹⁰² samt hot och andra yttranden i nära anslutning till gärningen.¹⁰³

Överskjutande uppsåt är ingen egen uppsåtsform. Bedömningar görs utifrån de tre ovan nämnda uppsåtsformerna och eftersom likgiltighetsuppsåtet utgör den nedre gränsen är det ofta denna typ av uppsåt som hamnar i fokus vid bevissvårigheter. Därför kan de riktlinjer som ställs upp för likgiltighetsuppsåtet (se nedan) ofta nyttjas även vid överskjutande

⁹⁶ Se avsnitt 2.3.

⁹⁷ Asp & Ulväng (2013) s. 296ff.

⁹⁸ NJA 2011 s. 563 (p. 11) med hänvisning till NJA 2004 s. 176 (s. 199f) och NJA 2002 s. 449 (s. 458).

⁹⁹ NJA 1998 s. 86 (s. 96f).

¹⁰⁰ Ibid. (s. 97).

¹⁰¹ NJA 2011 s. 563 (p. 13).

¹⁰² NJA 2004 s. 176 (s. 199).

¹⁰³ NJA 1998 s. 86 (s. 96f).

uppsåt.¹⁰⁴ Huruvida gärningspersonen hade en insikt om att *sannolikheten* för en effekts förverkligande var mycket hög är således ett väsentligt bevisfaktum även här.¹⁰⁵

2.5.3 Likgiltighetsuppsåt

Prövningen av likgiltighetsuppsåtet sker, som ovan nämnts, i två steg där det första syftar till gärningspersonens insikter och det andra till gärningspersonens inställning i förhållande till riskens förverkligande. Asp och Ulväng konstaterar att bevisvärigheter ofta uppstår i förhållande till likgiltighetsuppsåt eftersom det som efterfrågas är mycket subtilt – nämligen huruvida gärningspersonen i förväg accepterade följderna av sitt handlande.¹⁰⁶ Gärningspersonen agerar med insikt om risken för följden men med en acceptans att ”det får gå som det går.”¹⁰⁷ Ulväng menar att det är av största vikt att framhålla att det inte är inför risken, utan inför riskens förverkligande som gärningspersonen ska vara likgiltig. En gärningsperson som handlar och blir genuint förvånad över handlandets följder saknar således insikt om dessa följder. Personen kanske också bryr sig om den person mot vilken hen har handlat och bryr sig därför om huruvida följden inträffar eller inte. Personen kan då *inte* sägas vara likgiltig inför risken förverkligande. Ulväng pekar på att om personen ändå tillskrivs uppsåt blir uppsåtsbedömningen en fiktion och gränsen mot medveten oaktsamhet suddas ut.¹⁰⁸

Även vad gäller likgiltighetsuppsåtet har HD ställt upp riktlinjer för bevisbedömningen och vissa bevisfaktum pekas ut som särskilt relevanta vid bedömningen. Också dessa ska användas med försiktighet och urskillning.¹⁰⁹ Ett väsentligt sådant bevisfaktum är den av gärningspersonen uppfattade sannolikheten. Uppfattade hen sannolikheten som mycket hög, eller annars trodde att effekten skulle inträffa tyder det generellt på likgiltighet inför riskens förverkligande.¹¹⁰ Detta formulerar Martin Borgeke som en presumtion för uppsåt, en bedömning som delas av Åklagarmyndigheten.¹¹¹

¹⁰⁴ Se t.ex. NJA 2011 s. 563 (p. 11–14); NJA 2012 s. 45 (p. 33–37).

¹⁰⁵ NJA 2004 s. 176 (s. 199f); NJA 2011 s. 563 (p. 12).

¹⁰⁶ Asp & Ulväng (2013) s. 297.

¹⁰⁷ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 8 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹⁰⁸ Ulväng (2016) s. 137f. Se avsnitt 2.4 om medveten oaktsamhet.

¹⁰⁹ NJA 2016 s. 763 (p. 23); Asp & Ulväng (2013) s. 297f; Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 8 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB). Ulväng riktar viss kritik riktas mot riktlinjerna samt mot användandet av begreppet *likgiltighet*, se Ulväng (2016) s. 145f.

¹¹⁰ NJA 2016 s. 763 (p. 22); Asp & Ulväng (2013) s. 297f; Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 8 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹¹¹ Borgeke (2017) s. 100f. Borgeke var referent i NJA 2016 s. 763 och kommenterar domen i artikeln; Åklagarmyndigheten Rätts-PM 2017:1 [www], s. 6f.

För de fall personen *inte* uppfattat sannolikheten för riskens förverkligande som hög kan andra omständigheter beaktas. Dessa kan då ändå tala *för* att likgiltighetsuppsåt förelegat. Exempel på sådana omständigheter är om gärningspersonen agerat hänsynslöst, i en upprörd sinnesstämning eller haft ett intresse i gärningen.¹¹² HD har även uttalat att omständigheterna i det enskilda fallet är avgörande för vilka omständigheter som bör beaktas. Vid impulsstyrda våldsbrott kan således angreppssättet och de effekter som dessa typiskt sett orsakar beaktas, i likhet med vad som ovan konstaterats vid överskjutande uppsåt.¹¹³

Om gärningspersonen har uppfattat sannolikheten som hög kan omständigheter som ändå kan tala *emot* att likgiltighetsuppsåt förelegat vägas in. Exempel på sådana är att gärningspersonen handlat i förlitan på att följderna inte skulle inträffa, gärningspersonens intresse i gärningen och att personen vidtagit åtgärder för att förhindra effektens förverkligande.¹¹⁴

2.5.4 Kritik mot normbundna uppsåtsbedömningar

I de tidigare avsnitten har fokus legat på att beskriva den dominerande bilden av rätten, såsom den framställs i praxis och doktrin. I detta avsnitt ska fokus istället vändas mot viss i sammanhanget relevant kritik gentemot denna dominerande beskrivning. En uppsåtsbedömning enligt Asp och Ulvängs modell och de ovan nämnda riktlinjerna från HD bygger till stor del på att människor generellt agerar rationellt samt inser eventuella risker av sitt handlande. Exempelvis kan likgiltighetsuppsåt anses föreligga även om gärningspersonen inte uppfattat risken som hög, utifrån de andra omständigheterna som kan beaktas. I vissa fall kan det således tänkas att gärningspersonen saknar insikter men ändå tillskrivs sådana.¹¹⁵

Hannu Tapani Klami, Johanna Sorvettula och Minna Gräns (f.d. Hatakka) ifrågasätter rimligheten i att tillskriva exempelvis psykiskt avvikande eller höggradigt berusade personer insikter de faktiskt inte haft och på den grunden låta dem bära straffrättsligt ansvar. Författarna menar att denna del av straffrätten bygger på ”antaganden som inte *får* testas, eftersom de i själva verket är normativa satser.”¹¹⁶ Eftersom uppsåt hos dessa gärningspersoner inte kan bevisas får den bristande kunskapen baseras på ett normativt resonemang, d.v.s. vad gärningspersonen ”hade bort inse” – vilket innebär ett

¹¹² NJA 2016 s. 763 (p. 23); Asp & Ulväng (2013) s. 298f. Dessa omständigheterna kommenteras av Ulväng (2016) s. 135ff.

¹¹³ NJA 2012 s. 45 (p. 35); NJA 2016 s. 763 (p. 23).

¹¹⁴ Asp och Ulväng (2013) s. 299. Omständigheterna kommenteras av Ulväng (2016) s. 143ff.

¹¹⁵ Se ovan, avsnitt 2.5.3. Se också kapitel 4 i vilket jag undersöker sådana fall i praxis.

¹¹⁶ Tapani Klami, Sorvettula och Hatakka (1988) s. 403.

sänkande av beviskraven.¹¹⁷ De menar att tillskrivandet av ansvar är sammankopplat med en kulturell grundsyn på det avvikande, klandervärda beteendet (brottet) som medför att det nästintill alltid påkallar en samhällelig reaktion (straffet).¹¹⁸ Författarna har i ett senare verk pekat på att bedömningar av vad gärningspersonen borde ha förstått bör undvikas.¹¹⁹ De menar att det, istället för att handla om uppsåt, blir en bedömning av oaktsamhet i linje med följande påstående: ”Eftersom sannolikheten för effekten var så stor, *hade X bort inse...*”¹²⁰. Det var således oaktsamt av X att inte inse vad andra hade insett.

Att alltför stor oaktsamhet medför att uppsåt anses föreligga är en princip hänförlig till den romerska rätten och författarna menar att det är dags att frångå detta synsätt, av rimlighets- och rättviseskäl.¹²¹ Om inte uppsåt krävs är ett förhållningssätt där rätten öppet visar att uppsåt inte behöver bevisas i vissa fall att föredra – ett förhållningssätt som även Wennberg förefaller dela.¹²²

Jag menar att den ovan presenterade problematiseringen av normativa överväganden inom uppsåtsbedömningar ligger i linje med Nicola Lacey's kritik, som utgör basen det teoretiska ramverket för uppsatsen. Hon utgår från rättens beskrivning av subjektet som rationellt och utrustat med en fri vilja, varpå hon riktar kritik mot en sådan beskrivning. Bland annat kritiserar hon avvikelser från rimlighetsnormer som grund för tillskrivande av ansvar.¹²³ Jag återkommer till denna kritik i samband med den rättsvetenskapliga textanalysen (kapitel 5).

¹¹⁷ Tapani Klami, Sorvettula och Hatakka (1988) s. 403.

¹¹⁸ Ibid. s. 402ff.

¹¹⁹ Tapani Klami, Gräns (f.d. Hatakka) och Sorvettula (2000) s. 288.

¹²⁰ Tapani Klami, Sorvettula och Hatakka (1988) s. 402.

¹²¹ Ibid. s. 402f.

¹²² Tapani Klami, Gräns och Sorvettula (2000) s. 287f; Wennberg (2011/2012) s. 914f.

¹²³ Se avsnitt 1.6.

3 Uppsåt vid självförvållat rus

3.1 Vad är självförvållat rus?

I detta kapitel behandlas uppsåt vid självförvållat rus särskilt. Jag avser även här att uttolka den förhärskande beskrivningen av rättens innehåll, med stöd av den för arbetet använda metoden (*de lege interpretata*).¹²⁴ Innan frågan om uppsåt vid självförvållat rus kan behandlas måste dock begreppet definieras.

Med självförvållat rus avses, enligt brottsbalkens förarbeten, en berusning till följd av intag av alkohol eller andra berusningsmedel med liknande verkan, såsom narkotiska preparat. Berusningen ska vara en följd av frivilligt intag av dessa ämnen och måste innebära en något högre grad av berusning. Om personen i fråga har blivit berusad till följd av att någon tillfört denne ämnet utan dennes vetskap eller under tvång är ruset inte självförvållat. Som självförvållat anses således frivillig berusning, dock inte om vederbörande på grund av tillfällig indisposition blivit häftigt berusad av en så liten mängd att hen inte borde förutsett rusets omfattning.¹²⁵ Inte heller om hen varken insett eller bort inse medlets verkan anses ruset vara självförvållat.¹²⁶ Av läkare ordinerad medicin som medför rustillstånd anses inte som självförvållade tillstånd.¹²⁷ Asp och Ulväng menar att självförvållat rus alltid uppkommer som ett resultat av gärningspersonens oaktsamhet då det är oaktsamt att frivilligt konsumera rusmedel.¹²⁸ Brottsbalkskommentaren uttrycker sig inte fullt lika kategoriskt. Det påstås där att den berusade *ofta* bort förstå att situationer som kräver aktsamhet kan komma att uppkomma och att hen i sådana fall agerat oaktsamt genom att försätta sig i ett rustillstånd.¹²⁹

Med självförvållat rus jämföras enligt lagtexten också tillfällig sinnesförvirring som är självförvållad, till exempel alkoholutlösta psykosor, omtöcknings- och förvirringstillstånd eller personlighetsförändringar.¹³⁰

¹²⁴ Se avsnitt 1.5.1.

¹²⁵ SOU 1953:14 s. 381f; Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 20 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹²⁶ SOU 1953:14 s. 381f.

¹²⁷ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 20 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹²⁸ Asp & Ulväng (2013) s. 368.

¹²⁹ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 20 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹³⁰ Ibid. s. 5 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

3.2 Bakgrund

Självförvållat rus har i svensk rätt behandlats på olika sätt genom olika tider. Långt innan brottsbalkens ikraftträdande innebar ruset en förmildrande omständighet vilket kom att ändras under 1700-talet.¹³¹ 1733 infördes en lagregel som bröt denna tradition och ruset förlorade sin plats som ursäktande.¹³² Sedan brottsbalkens tillkomst regleras uppsåt vid självförvållat rus i 1 kap. 2 § andra stycket BrB. Stycket har för närvarande följande lydelse:

Har gärningen begåtts under självförvållat rus eller var gärningsmannen på annat vis genom eget vållande tillfälligt från sina sinnens bruk, skall detta inte föranleda att gärningen inte anses som brott.

Stycket uppdaterades 1994.¹³³ Ändringarna var endast av språklig natur.¹³⁴ Den tidigare lydelsen hade varit gällande sedan brottsbalkens ikraftträdande 1965. Det har i doktrin presenterats tre olika tolkningsalternativ för hur lagrummet ska tolkas.¹³⁵

- I. Det första tolkningsalternativet är att ett *hypotetiskt prov* ska göras. Domstolen ska då bortse från ruset och pröva frågan om hur gärningspersonen hade agerat om hen varit nykter. Om gärningspersonen misstagit sig i förhållande till någon omständighet prövar domstolen om samma misstag hade begåtts utan inverkan av rus. Som exempel ger Ågren, Leijonhufvud och Wennberg en gärningsperson som under inverkan av självförvållat rus misstagit sig om det förhållande att det hen dödar är en människa och istället tror att det är ett djur. Hade, allt annat lika, personen i nyktert tillstånd insett att det hen dödat var en människa ska uppsåt anses föreligga enligt detta tolkningsalternativ.¹³⁶ Det blir alltså fråga om ett visst fingerande av uppsåtet.
- II. Det andra tolkningsalternativet är s.k. *fingerat uppsåt*. Det innebär att så snart en person begått en otillåten gärning (A1–A2) under inverkan av självförvållat rus ska hen

¹³¹ Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 17f. (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹³² Ibid. Ang. tidigare regleringar se även Ulväng (2016) s. 275f; Strahl (1965) s. 370f.

¹³³ Lag (1994:458) om ändring i brottsbalken, i kraft 1 juli 1994.

¹³⁴ Prop. 1993/94:130 s. 67.

¹³⁵ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 113ff.; Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 18f (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹³⁶ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 113f.

anses ha begått ett uppsåtligt brott. Domstolen behöver alltså inte pröva huruvida uppsåt förelegat – uppsåtet fingeras. Ågren, Leijonhufvud och Wennberg pekar på att regeln blir lättillämpad på detta sätt, men också på att följderna kan bli orimliga. En person som under inverkan av rus skjuter på en skjutbana skulle kunna dömas för uppsåtligt dödande om personen träffar en person som utan förvarning sprungit framför måltavlan.¹³⁷

- III. Det tredje tolkningsalternativet är att lagrummet inte innebär annat än en påminnelse eller erinran om att självförvållat rus inte alls utesluter ansvar för brott. Prövningen ska således göras med *de vanliga reglerna om uppsåt*. En av ruset framkallad villfarelse om någon omständighet eller följd kan enligt denna tolkningsmodell leda till straffrihet.¹³⁸ Det är detta synsätt som Ivar Strahl var först att förespråka och som HD sedermera anslutit sig till.¹³⁹

I de följande avsnitten behandlas inledningsvis den tolkning som i praxis och doktrin tidigare förekommit för att sedan behandla de tre s.k. rusdomarna som kom att förändra bilden. Därefter lyfter jag fram den beskrivning av rätten som är förhärskande sedan dess. Det ska i sammanhanget påminnas om att metoden för arbetet medför att det är dominerande beskrivningar av rätten som presenteras – avsikten är således inte att fastställa gällande rätt.¹⁴⁰ I samband med vardera beskrivningen lyfts också kritik och avvikande uppfattningar i ett eget avsnitt. Avslutningsvis genomförs en sammanfattande analys av de olika beskrivningarna. Genom dessa avsnitt besvaras de två första frågeställningarna.

¹³⁷ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 115.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Strahl (1976) s. 98; NJA 2011 s. 563. Se avsnitt 3.4.

¹⁴⁰ Se avsnitt 1.5.1.

3.3 Rättslig beskrivning innan rusdomarna

3.3.1 Dominerande tolkningar före rusdomarna

I BrB:s förarbeten fanns ett förslag till en regel liknande den som sedermera infördes.¹⁴¹ Angående förslaget uttalade Straffrättskommittén att paragrafen inte skulle medföra någon ändring i sak i förhållande till tidigare rättsläge, vilket innebar att kravet på uppsåt eller oaktsamhet inte skulle upprätthållas för gärningar förövade under inverkan av självförvållat rus. En lindrigare berusning ansågs inte medföra hinder för att handlingen kunde begås med uppsåt eller av oaktsamhet – endast vid högre grad av berusning skulle det föreslagna undantaget behövas. Denna ”modifikation” av kravet på uppsåt ansågs behövlig av kriminalpolitiska skäl, då berusning var vanligt förekommande och en vanlig orsak till brott.¹⁴² Ulväng menar att uppfattningen i förarbetena måste anses vara att kravet på uppsåt i vissa fall kunde efterges (s.k. fingerat uppsåt, tolkningsalternativ II ovan).¹⁴³

Däremot skulle brott begångna under inflytande av självförvållat rus behandlas inom ramen för psykisk störning om de till sin beskaffenhet framstod som en ”atypisk följd” av berusningen, enligt dåvarande 5 kap. 5–6 §§ SL.¹⁴⁴ Det ansågs inte heller lämpligt att ovannämnda avsteg från kravet på uppsåt eller oaktsamhet skulle gälla för s.k. kvalificerade uppsåt.¹⁴⁵

Departementschefen instämde i kommitténs bedömning och ändrade enbart regelns formulering för att den skulle komma till ett tydligare uttryck.¹⁴⁶

HD kom senare att tolka regeln i NJA 1973 s. 590 (det s.k. barnvagnsfallet). Omständigheterna i fallet var att en man, under inverkan av kraftigt självförvållat alkoholrus, tagit med sig en barnvagn som han antagit tillhörde honom vilket inte var fallet. HD dömde mannen för egenmäktigt förfarande. Till stöd för sin tolkning hänvisade HD till förarbetena och eftergav kravet på uppsåt i förhållande till omständigheten att egendomen tillhörde någon annan. Däremot ansåg HD, i enlighet med förarbetsuttalandena, inte att uppsåtet skulle fingeras i förhållande till det kvalificerade uppsåt – det s.k. tillägnelseuppsåtet – som krävs för att kunna

¹⁴¹ SOU 1953:14 s. 65. Förslaget hade följande lydelse: ”Begår någon straffbelagd gärning under självförvållat rus, vare hans tillstånd ej hinder mot att tillämpa det straff som eljest är stadgat för gärningen.”

¹⁴² Ibid. s. 384 och 386; Att uppsåtet fingerades skulle alltså medföra en preventiv inverkan på alkoholkonsumtionen, något som inte vederläggs i förarbetena och vars sanningshalt betvivlas av Nelson, se Nelson (1977) s. 356f.

¹⁴³ Ulväng (2016) s. 276f.

¹⁴⁴ SOU 1953:14 s. 382; Ulväng (2016) s. 276.

¹⁴⁵ SOU 1953:14 s. 380ff.

¹⁴⁶ NJA II 1962 s. 22f.

dömas för stöld.¹⁴⁷ Eftersom mannen trodde att barnvagnen var hans kunde han inte anses ha en avsikt att tillägna sig den. Ulväng, Nelson samt Ågren, Leijonhufvud och Wennberg menar att det ligger närmast till hands att tolka HD:s dom som att ett hypotetiskt prov skulle göras (d.v.s. tolkningsalternativ I ovan), medan det i brottsbalkskommentaren endast sägs att något av tolkningsalternativ I eller II valts.¹⁴⁸ I ett senare fall, ett refererat hovrättsfall, får det anses att hovrätten gör ett hypotetiskt prov (d.v.s. tolkningsalternativ II).¹⁴⁹ Ulväng menar att rättsläget måste beskrivas som oklart innan rusdomarna.¹⁵⁰ Jag kan alltså sluta mig till att det inte går att uttolka endast en beskrivning av rätten. Två olika beskrivningar kan ha förekommit parallellt – i linje med vad Ulväng menar, låt vara att den ena (hypotetiskt prov) förespråkats i ett något större antal rättskällor.

3.3.2 Kritik mot tidigare tolkningar

Redan vid BrB:s ikraftträdande föranledde motivuttalandena kritik. Strahl menade att den ordning som förespråkades kunde få orimliga konsekvenser. Bland annat konstaterade Strahl att gränsdragningen mellan ett tillräckligt kraftigt självförvållat rus och fall då vederbörande druckit men inte nått upp till den gränsen fick omotiverat stor betydelse. I det förra fallet skulle kravet på uppsåt helt efterges, i det andra fallet skulle vanliga uppsåtsregler krävas. Han ger som exempel att en höggradigt berusad person som skjuter en annan människa i tron att han skjuter en älg skulle dömas för uppsåtligt dödande medan en person som är mindre berusad, i samma tro, inte skulle kunna dömas för uppsåtligt brott alls.¹⁵¹ Strahl föredrog en uppsåtsbedömning som inte gjorde någon åtskillnad om den som begått gärningen agerat under inverkan av självförvållat rus (tolkningsalternativ III, se avsnitt 3.2) med hänvisning till bl.a. dansk rätt.¹⁵² Lagregeln skulle då i det närmaste endast innebära en erinran om att självförvållat rus inte ska verka ursäktande.

Liknande kritik återfinns i SOU 1988:7, med flertalet hänvisningar till Strahl. Utredningen lade dock inte fram något förslag om ändring i BrB

¹⁴⁷ NJA 1973 s. 590 (s. 594f).

¹⁴⁸ Ulväng (2016) s. 277; Nelson (1977) s. 358f; Ågren, Leijonhufvud & Wennberg (2018) s. 114; Wennberg m.fl. Del I. (2018) s. 21 (kommentaren till 1 kap. 2 § BrB).

¹⁴⁹ RH 2000:52. Se följande passage för hypotetiskt prov: "[Gärningspersonens] missuppfattning att [målsäganden] hade tagit hennes pengar har uppenbarligen berott på hennes berusning. Det får anses uteslutet att hon skulle ha gjort samma misstag om hon varit nykter. Därmed kan hon till följd av bestämmelsen i 1 kap. 2 § andra stycket brottsbalken inte undgå ansvar för att olovligen ha tillgripit annans egendom."

¹⁵⁰ Ulväng (2016) s. 270 och 278f.

¹⁵¹ Strahl (1965) s. 382f.

¹⁵² Ibid. s. 390ff.

eftersom det låg utanför utredningsdirektiven.¹⁵³ Regeringen konstaterade att kritiken inte var obefogad och att frågan förtjänade uppmärksamhet framöver.¹⁵⁴ Någon sådan uppmärksamhet har mig veterligen inte, från lagstiftarhåll, förekommit därefter.

HD konstaterade i NJA 1973 s. 590 att kritik förekommit mot den i motiven valda tolkningen – det är Strahls kritik som åsyftas – men slöt sig sedan till att förarbetenas tolkning inte varit föremål för kritik under remissförfarandet och att tolkningen var väl förenlig med ordalydelsen. Tillräckliga skäl förelåg således inte att frågå den tolkning som framlagts i förarbetena.¹⁵⁵

Strahl återkom till frågan och riktade efter domen kritik mot HD. Han menade bland annat att det var oklart hur mycket som kunde fingeras och frågade sig om även ett omedvetet handlande enligt tolkningen kunde anses uppsåtligt.¹⁵⁶ Även Alvar Nelson riktade skarp kritik mot HD:s tolkning och förordade att det aktuella stycket helt skulle strykas ur BrB.¹⁵⁷

3.4 Rusdomarna

3.4.1 NJA 2011 s. 563 – Köksknivsdomen

De tre s.k. rusdomarna kom att förändra synen på uppsåt vid självförvållat rus. Dessa domar behandlas således i detta och kommande avsnitt. Den första av rusdomarna är den som jag här benämner *köksknivsdomen*. Omständigheterna kan sägas vara att gärningsmannen (A) befunnit sig hos en bekant (B) och tillsammans hade de druckit en inte obetydlig mängd alkohol. Senare på kvällen anslöt A:s flickvän (C) och de tre gick och lade sig. B och C försökte under natten väcka A för att flytta honom från sängen till en annan säng. När A vaknade gick han först till badrummet och sedan till köket där han hämtade en 24 cm lång kökskniv med vilken han tillfogade de båda andra skär- och sticksår i ansikte, hals, på händer och i bröst och axlar. B och C upplevde att A var ”helt borta” och han visade inga tecken på aggression eller ilska. Han själv hade senare vaga minnen från händelsen och upplevde allt suddigt och i tunnelseende. Han uttryckte förvåning över hur mycket blod det var på platsen. B och C lämnade lägenheten och en stund därefter ringde A till larmcentralen och berättade att han misstänkte att han dödat målsägandena. A var vid tillfället kraftigt påverkad av alkohol och hade tagit

¹⁵³ SOU 1988:7 s. 150ff.

¹⁵⁴ Prop. 1993/94:130 s. 50.

¹⁵⁵ NJA 1973 s. 590; Ulväng (2016) s. 277.

¹⁵⁶ Strahl (1976) s. 102ff.

¹⁵⁷ Nelson (1977) s. 3587ff.

bl.a. antidepressivt läkemedel. A dömdes i tingsrätt och hovrätt för försök till dråp i två fall.¹⁵⁸

Fråga i målet för HD var om A haft uppsåt att beröva B och C livet eller om han skulle dömas för grov misshandel istället. HD konstaterade att det för ansvar för försöksbrott krävs en fara för att gärningen skulle leda till brottets fullbordan. Det var enligt HD uppenbart att våldet hade kunnat leda till döden då det var riktat mot bl.a. halsen där luftstrupe och halskärl finns.¹⁵⁹ Vidare krävs en insikt om faran. HD menade att ingenting tytt på att A inte visste att angrepp som detta kunde innebära livsfara.¹⁶⁰ Dessutom krävs för ansvar för försöksbrott ett överskjutande uppsåt – i detta fall uppsåt i förhållande till följden död trots att denna följd inte kommit att förverkligas. HD konstaterade att A varken haft avsikts- eller insiktsuppsåt i förhållande till att B och C skulle dö.¹⁶¹ Fråga blev då om han hade haft likgiltighetsuppsåt i förhållande till följden. HD fastslog att åklagaren inte bevisat att ett sådant uppsåt förelegat enligt vanliga regler om uppsåt.

HD kom således in på frågan om uppsåtet borde bedömas på ett annat sätt eftersom gärningen begåtts under inverkan av självförvållat rus. Vad gäller denna fråga konstaterades att domstolens tidigare avgörande i barnvagnsfallet¹⁶² varit föremål för kritik i stor utsträckning som föranlett att det fanns skäl att ifrågasätta om prejudikatet borde upprätthållas. Därefter räknade HD upp ett antal skäl som domstolen menade tala för en ändring av rättsläget:

1. Det synsätt som föranlett undantaget från skuldprincipen var förbundet med en kriminalpolitik som avsåg att minska berusning som sådan, och inte enbart brottsligheten. Prevention har sedermera fått ge vika för rättsstatliga intressen och kriminalpolitiken har fått en ny inriktning. BrB har genomgått grundliga förändringar genom påföljdsbestämningsreformen 1989, genom vilken preventiva hänsyn har fått en helt underordnad roll i jämförelse med tidigare. Dessa regler bygger helt på skuldprincipens existens och är inte anpassade till ett undantag från principen.¹⁶³

¹⁵⁸ NJA 2011 s. 563 (s. 563ff och 571).

¹⁵⁹ NJA 2011 s. 563 (p. 4).

¹⁶⁰ Ibid. (p. 5).

¹⁶¹ Ibid. (p. 7–9). Se avsnitt 2.3 om överskjutande uppsåt.

¹⁶² NJA 1973 s. 590.

¹⁶³ Ibid. (p. 20–22).

2. Genom ändringar i BrB 1994 har legalitetsprincipens roll förstärkts.¹⁶⁴ Även om tolkningen i 1973 års avgörande inte strider mot lagregelns ordalydelse menade HD att den inte heller kan anses ge ett tydligt stöd för att kravet på uppsåt ska efterges.¹⁶⁵
3. Europakonventionen gäller sedan 1995 som svensk lag. HD menade att det på goda grunder kunde ifrågasättas om en eftergift av uppsåtskravet vid allvarliga brott var förenligt med Europakonventions principer.¹⁶⁶
4. Strahls tolkning av regeln medför färre tillämpningsproblem och ansågs inte ”förenad med några egentliga nackdelar från normativ synpunkt. Helt klart är att den är tydligare och mer konsekvent än den ordning som ligger bakom 1973 års avgörande.”¹⁶⁷

Sammantaget menade HD alltså att övervägande skäl talade för att frångå den tidigare ordningen och därmed inte längre i viss mån efterge kravet på uppsåt vid självförvällat rus.¹⁶⁸

3.4.2 NJA 2011 s. 611 – Mordbrandsdomen

Omständigheterna i målet är sammanfattningsvis att en man (A) tagit sig in i ett lastbilssläp med avsikten att stjäla. Lastbilschauffören märkte vad som var på väg att ske och stängde in mannen på släpet och flyttade bilen varpå han ringde polisen. A, som var påverkad av narkotika, alkohol och tabletter, drabbades av panik och anlade en brand inne i släpet i syfte att bli utsläppt. Branden som uppkom var häftigare än vad han tänkt sig och han försökte släcka den utan resultat. När polisen anlände till platsen öppnade de släpet och då bolmade det ut rök. Chauffören hade inte tidigare märkt att det brann i släpet. A dömdes i tingsrätt och hovrätt för bl.a. mordbrand och försök till stöld.¹⁶⁹ I HD var fråga enbart om mordbranden.

HD konstaterade inledningsvis att de objektiva rekvisiten varit uppfyllda.¹⁷⁰ Därpå skulle domstolen pröva om uppsåt förelegat i förhållande till dessa rekvisit, i enlighet med täckningsprincipen. Han måste för ansvar

¹⁶⁴ Legalitetsprincipen innebär att straff inte ska ådömas utan direkt stöd i lag. Se t.ex. Asp & Ulväng (2013) s. 45ff eller NJA 2016 s. 3 (p. 13–15) för utförligare definition.

¹⁶⁵ NJA 2011 s. 563 (p. 23).

¹⁶⁶ Ibid. (p. 24).

¹⁶⁷ Ibid. (p. 25).

¹⁶⁸ Ibid. (p. 26).

¹⁶⁹ NJA 2011 s. 611 (s. 611ff.).

¹⁷⁰ Ibid. (p. 6).

haft åtminstone likgiltighets uppsåt i förhållande till att han skulle förlora kontrollen över elden. Med hänsyn till de risker en okontrollerad eldsvåda i det lilla utrymme i vilket han befunnit sig hade inneburit för honom menade HD att han inte kunde anses ha varit likgiltig i förhållande till detta.¹⁷¹ HD konstaterade därmed att, i enlighet med köksknivsdomen som meddelats två veckor tidigare, uppsåt inte kunde fingeras och att han därför inte kunde dömas för mordbrand. Ansvar för oaktsamhetsbrott kunde inte komma ifråga eftersom ett sådant ansvar var preskriberat.¹⁷²

3.4.3 NJA 2012 s. 45 – Samurajsvärdsdomen

Omständigheterna i detta mål är sammanfattningsvis att målsäganden, B, åsamkats skador med ett 95 cm långt samurajsvärd i huvudet, på rygg och axlar, på bålen och i ena överarmen. Gärningspersonen (A), tillika målsägandens pojkvän, saknade helt minnesbilder av att han skulle ha huggit sin flickvän med svärdet. B:s minnesbilder var fragmentariska och avsåg främst slutskedet av gärningen.¹⁷³ Samtliga instanser kom dock fram till att det var ställt bortom rimligt tvivel att det var A som var gärningsperson. A hade druckit stora mängder alkohol under kvällen och gärningen begicks under inverkan av självförvållat rus. Därutöver begicks gärningen begått under påverkan av alkoholutlöst psykisk störning – det är detta som skiljer fallet från de två tidigare. Denna psykiska störning ansåg HD inte vara självförvållad.¹⁷⁴ Av det rättspsykiatriska utlåtandet framkom att A begick gärningen under ett psykosnära, men inte psykotiskt tillstånd. Ett sådant tillstånd anses inte falla inom det rättsliga begreppet *allvarlig psykisk störning*, varför de regler som gäller för detta inte blivit tillämpliga.¹⁷⁵ Vad gäller uppsåtet till handlandet konstaterade HD att A handlat med nedsatt medvetenhet om handlandet och situationen men konstaterade ändå att han handlat med uppsåt enligt följande resonemang.

Förloppet omfattade [...] många hugg och pågick på olika platser i lägenheten. Det föranleder slutsatsen att våldsutövandet har pågått under en inte obetydlig tid. [A] *måste därför under handlandet ha blivit så pass medveten* om att det var en människa som han angrep att hans våldsutövning, i vart fall efter det alldeles inledande händelseförloppet, måste bedömas som uppsåtlig.¹⁷⁶

¹⁷¹ NJA 2011 s. 611 (p. 7–8).

¹⁷² Ibid. (p. 8–9 och p. 19).

¹⁷³ NJA 2012 s. 45 (s. 45ff och p. 22).

¹⁷⁴ Ibid. (p. 49).

¹⁷⁵ Ibid. (p. 27).

¹⁷⁶ Ibid. (p. 28), min kursivering.

Detta, menade HD, motsades inte heller av att de rättspsykiatriska undersökningarna av gärningspersonen konstaterat att han inte helt saknade förmåga att förstå gärningens innebörd.¹⁷⁷ Han ansågs emellertid inte haft det överskjutande uppsåt som krävs för att han skulle dömas för försök till mord vid en bevisprövning enligt de riktlinjer som ovan beskrivits.¹⁷⁸ HD bedömde således gärningen som synnerligen grov misshandel.¹⁷⁹

3.5 Kritik mot rusdomarna

Wennberg riktar skarp kritik mot köksknivsdomen och de argument som läggs fram i den. Argumenten är svaga och kan inte sägas leda fram till den slutsats HD kommer till, menar hon. Först åberopar HD den kriminalpolitiska kursförändringen (se ovan 3.4.1, 1) som innebär ett minskat fokus på prevention och ett ökat fokus på rättsstatliga intressen. Vilka sådana rättsstatliga intressen den tidigare tolkningen skulle strida mot lyfter HD inte fram. Att den tidigare uppsåtsbedömningen inte är anpassad till den nya kriminalpolitiken är förvisso sant men det betyder inte att den helt måste frångås, menar Wennberg vidare. Vad gäller legalitetsprincipen (2) påstår HD i domen inte att den tidigare tolkningen skulle strida mot den – ingen av tolkningarna är oförenlig med lydelsen. Wennberg ifrågasätter således varför principen ens omnämns. Samma sak gäller tolkningens förenlighet med Europakonventionen (3). Domstolen påpekar endast att det går att ifrågasätta den tidigare tolkningen ur ett europarättsligt perspektiv men gör ingen egentlig prövning i sak.¹⁸⁰ Wennberg pekar också på de följder hon menar kommer följa på HD:s avgörande:

Den helomvändning som Högsta domstolen gör i detta rättsfall innebär att man helt avsvär sig möjligheten att bortse från en rejält berusad eller drogad gärningsmans invändning att han inte såg, hörde eller märkte vad som hände eller kanske rent av inte minns någonting av brottet. Med tiden kommer också misstänkta personer, som inte alls varit berusade, att ha lärt sig metoden som innebär att man har allt att vinna på att göra gällande att man varit rejält berusad.¹⁸¹

Därför menar Wennberg att hovrätter och tingsrätter även fortsättningsvis kommer att, i det tysta, efterge kravet på uppsåt eller lätta på beviskraven avseende uppsåtet för att kunna döma personer som begått otillåtna gärningar

¹⁷⁷ NJA 2012 s. 45 (p. 28).

¹⁷⁸ Ibid. (p. 37). Se avsnitt 2.5 ang. riktlinjer vid bevisning av uppsåt.

¹⁷⁹ Ibid. (p. 48 och 52).

¹⁸⁰ Wennberg (2011/2012) s. 910.

¹⁸¹ Ibid. s. 911.

under inverkan av självförvållat rus. Detta skulle leda till en ojämn och oförutsebar rättstillämpning.¹⁸²

Även Leijonhufvud kritiserar köksknivsdomen. Hon ifrågasätter det grundläggande synsätt som hon menar domen ger uttryck för, nämligen att människor inte ska hållas straffrättsligt ansvariga för de skador och risker för skador som de vållar till följd av självförvållat rus om detta rus medför att uppsåtskravet inte uppfyllts. Särskilt problematiskt menar Leijonhufvud detta blir när en motsvarande kriminalisering vid oaktsamhet saknas och ger exemplet våldtäkt (som kräver uppsåt).¹⁸³ Problematiken blir särskilt tydlig vid mordbrandsdomen, eftersom ansvar för oaktsamhetsbrott där inte kunde komma i fråga på grund av preskription.¹⁸⁴ Dessutom uttrycker hon att tillämpningen av den nya tolkningen är inkonsekvent när gärningspersonen i domen inte anses ha uppsåt till försöksbrott men däremot anses ha uppsåt till grov misshandel, trots att han vid gärningen varit ”helt borta”. I förevarande fall menar domstolen att han inte visste vad han gjorde. Detta till trots anses uppsåt föreligga, vilket Leijonhufvud ifrågasätter.¹⁸⁵

Asp och Ulväng förhåller sig å sin sida positiva till den nya tolkningen. Deras tolkning av rättsfallet innebär i det närmaste att hela resonemanget är att se som ett uttalande *obiter dictum*, d.v.s. en överflödigt redogörelse för rättsregler som inte är avgörande i det aktuella fallet.¹⁸⁶ De menar således att domstolen inte hade behövt ta upp och ändra sin tidigare praxis eftersom det rörde sig om ett överskjutande uppsåt som ändå inte hade kunnat fingeras. Enligt den tidigare tolkningen hade ansvar alltså inte kunnat komma ifråga, lika lite som det kunde komma ifråga enligt den nya tolkningen. En sådan lösning vore enligt dem inte att föredra eftersom den hade kommit att cementera den tidigare, enligt dem mindre lämpliga, tolkningen.¹⁸⁷ Asp och Ulväng menar vidare att det inte är problematiskt att gärningspersonen döms för grov misshandel då det utifrån omständigheterna i fallet är visat att den tilltalade haft uppsåt, eftersom den som sticker en kniv i en annan människan ”av närmast analytiska skäl [har] uppsåt att allvarligt skada den andra människan”.¹⁸⁸ De menar vidare att Leijonhufvud, och indirekt även Wennberg, har överdrivit följderna av rusdomarna.¹⁸⁹

¹⁸² Wennberg (2011/2012) s. 914f.

¹⁸³ Leijonhufvud i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 351. I sammanhanget bör det nämnas att det, genom en nykriminalisering, numera finns ett sexualbrott som kan begås genom grov oaktsamhet i förhållande till motpartens frivillighet, nämligen *oaktsam våldtäkt* i 6 kap. 1 a § BrB, införd genom lag (2018:618) om ändring i brottsbalken, i kraft 1 juli 2018.

¹⁸⁴ Ibid. s. 351.

¹⁸⁵ Ibid. s. 350f.

¹⁸⁶ För en definition av *obiter dictum*, se t.ex. Ramberg (2017) s. 29f.

Asp & Ulväng i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 350 och 354. Se också Ulväng (2016) s. 279.

¹⁸⁸ Asp & Ulväng i Leijonhufvud, Asp & Ulväng (2012) s. 348.

¹⁸⁹ Ibid. s. 355ff.

Vad gäller samurajsvärdsdomen¹⁹⁰ kritiserar Wennberg även den, främst med anledning av att hon menar att den innebär ett dolt fingerande av ansvar, genom indelandet av händelseförloppet i två delar där gärningspersonen måste förstått att det han angrep varit en person efter det första, inledande skedet. Denna indelning menar Wennberg saknar stöd i yttrandet från rättspsykiatrikern samt ter sig konstruerat och svårförståeligt. Indelningen förklarar hon med att ansvar för oaktsamhetsbrott inte kunnat komma ifråga eftersom riksåklagaren uttryckt att gärningsbeskrivningen inte innefattat ett sådant ansvar. Alternativet hade således varit en friande dom. För att över huvud taget kunna fälla gärningspersonen blev lösningen således ett dolt fingerande. Bättre vore, enligt Wennberg, att fortsätta i någon mån öppet fingera uppsåt.¹⁹¹

3.6 Förhållandet mellan självförvållat rus och icke-självförvållat rus

Icke-självförvållade tillstånd av rus eller sinnesförvirring behandlas inte i lagtexten. Asp och Ulväng hävdar emellertid att sådana tillstånd ursäktas genom en oskriven undantagsregel, något som Jareborg påstått redan 1969.¹⁹² Detta hänför de till uttalanden i förarbetena om att vad som tidigare gällt skulle fortsätta gälla, trots att den paragraf i SL som uttryckligen reglerade detta förhållande (5 kap. 5 § SL) togs bort i samband med införandet av BrB.¹⁹³ Asp och Ulväng erkänner dock att en osäkerhet råder i praxis om en sådan undantagsregel verkligen existerar.¹⁹⁴ I ett av de undersökta hovrättsfallen ursäktar emellertid majoriteten i hovrätten den tilltalades agerande med hänvisning till just Asp och Ulvängs resonemang kring denna oskrivna regel.¹⁹⁵ Om regeln existerar är det givetvis intressant för gärningspersonen att peka på omständigheter som medför att ruset eller förvirringen anses vara icke-självförvållad.

Jag ska här inte fördjupa mig närmare i existensen av en sådan regel utan det räcker för framställningen att konstatera att det finns olika uppfattningar.¹⁹⁶ Rätten som den beskrivs i praxis och doktrin är inte samstämmig. De rättsliga beskrivningarna medför att rätten inte är koherent,

¹⁹⁰ NJA 2012 s. 45. Se avsnitt 3.4.3.

¹⁹¹ Wennberg (2011/2012) s. 913f.

¹⁹² Asp & Ulväng (2013) s. 370f; Jareborg (1969) s. 353f, not 102.

¹⁹³ Asp & Ulväng (2013) s. 370f, med hänvisning till prop. 1964:10 s. 107.

¹⁹⁴ Ibid. s. 371. med hänvisning till RH 1995:150, RH 1999:139 och JustR Håstads särskilda yttrande i NJA 2001 s. 899.

¹⁹⁵ Göta hovrätt, mål B 3385-15, dom 2016-05-03, s. 7f.

¹⁹⁶ Detta på grund av de avgränsningar som gjorts, se avsnitt 1.3.

men denna inkoherens existerar öppet genom beskrivningen att rättsläget är oklart.

3.7 Sammanfattning

Detta tredje kapitel är avsett att besvara de två första frågeställningarna för uppsatsen, nämligen hur rätten, såsom den återges i praxis och doktrin, tidigare beskrivits och numera beskrivs angående uppsåt vid självförvållat rus.¹⁹⁷ Metoden för kapitlet medför att det som ska undersökas är de dominerande beskrivningarna av rätten.¹⁹⁸ Uppsatsen ämnar således inte uttala sig om vad som är ”gällande rätt” eftersom detta synsätt inte är förenligt med utgångspunkterna för uppsatsen.¹⁹⁹

Sammanfattningsvis kan sägas att den förhärskande beskrivningen av rätten tidigare varit att uppsåt i viss mån kunde fingeras, antingen fullt ut eller i vart fall tillskrivas personer som uppfyllt det hypotetiska provet. Denna beskrivning kom att förpassas, med visst motstånd från vissa rättsvetare, till historien till förmån för den beskrivning Strahl förespråkade. Den dominerande beskrivningen är således numera att uppsåtsbedömningen ska göras enligt de vanliga reglerna för uppsåtsbedömning. Således kan det bli fråga om att tillämpa de riktlinjer som HD ställt upp för denna bedömning, eftersom dessa utgör sådana vanliga regler som numera ska användas.²⁰⁰ Dessa riktlinjer återkommer jag till i kapitel 5.

¹⁹⁷ Se avsnitt 1.2.

¹⁹⁸ Se avsnitt 1.5.1.

¹⁹⁹ Se avsnitt 1.4.

²⁰⁰ Se avsnitt 2.5.

4 Studie av hovrättspraxis

4.1 Närmare om textanalys och urval

I detta kapitel analyseras de utvalda hovrätts- och tingsrättsdomarna. Det är i denna textanalytiska studie som jag avser besvara den tredje frågeställningen, nämligen hur uppsåtsbedömningen genomförs i de utvalda domarna.²⁰¹ I kapitlet används den andra metoden för arbetet, nämligen den rättsvetenskapliga textanalysen.²⁰² Metoden innebär en analys av texterna utifrån deras kontext – den rättsliga. Texterna analyseras i syfte att synliggöra argumentation och eventuella underliggande premisser. Även denna metod syftar till att åskådliggöra eventuell rättslig inkoherens. I ett första steg indelades domarna i fyra huvudkategorier utefter domstolens uppsåtsbedömning. Dessa kategorier är:

- *Uppsåtsbedömning saknas.* I dessa domar finns ingen uttrycklig uppsåtsbedömning angiven, i vart fall inte avseende det undersökta våldsbrottet.²⁰³ Det saknas således argumentation för om uppsåt föreläggat – domstolen har enbart konstaterat att gärningspersonen begått gärningen (A-delen, för att återvända till Asp och Ulvängs indelning).²⁰⁴ Dessa saknar betydelse för framställningen eftersom det är just uppsåtsbedömningen som står i fokus.
- *Inte relevant.* I dessa domar tas inte självförvållat rus upp i samband med domstolens uppsåtsbedömning. Det kan till exempel handla om att någondera parten påstått att gärningen begåtts under inverkan av självförvållat rus men att domen inte bemött den invändningen, att ruset av rätten i sin helhet konstaterats varit icke-självförvållat eller att sökorden funnits med i domen av andra skäl (till exempel i bilagor eller dylikt). Även denna kategori saknar betydelse för uppsatsens syfte.
- *Subjektivt uppsåt.* I dessa domar konstateras att uppsåt föreligger främst utifrån omständigheter som enligt domstolen kan sägas bevisa gärningspersonens inställning, såsom gärningspersonens egna uppgifter eller andra omständigheter.

²⁰¹ Se avsnitt 1.2.

²⁰² Se avsnitt 1.5.2.

²⁰³ Se avsnitt 1.7 angående vilka brott som undersökts.

²⁰⁴ Se avsnitt 2.2.

- *Normbundet uppsåt*. I dessa domar konstateras att uppsåt föreligger främst utifrån en bild av gärningspersonens inställning och insikter i förhållande till en norm – såsom att gärningspersonen måste ha förstått vissa förhållanden. Denna typ av uppsåtsbedömning bygger således på ett frångående av en rimlighetsnorm, snarare än en bedömning av agerandet i enbart det enskilda fallet. Till detta hör resonemang om hög sannolikhet och att gärningspersonens utsaga ter sig orimlig eftersom den inte ligger i linje med hur en normperson hade agerat. Även fingerat uppsåt och hypotetiska prov innefattas i denna kategori.

Skillnaderna mellan de två sistnämnda kategorierna, subjektivt och normbundet uppsåt, består alltså av olikheter i domstolens argumentation samt i skälen för ställningstagandet (uppsåt förelåg eller uppsåt förelåg inte). Således är det enbart det stycke i vilket domstolen gör sin uppsåtsprövning som analyseras. Det bör noteras att domarna delats in i kategorierna efter vilken kategori argumentationen i *huvudsak* skett utefter. Det är alltså möjligt att det funnits argument av båda kategorierna i en och samma dom. Fördelningen över tid är enligt tabell 2 nedan.

Tabell 2: Kategorisering av domar i fyra huvudkategorier, fördelning över tid (2012–2018)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	TOTALT
<i>Bedömn. saknas</i>	0	1	1	0	2	2	0	6
<i>Inte relevant</i>	1	2	3	0	1	1	1	9
<i>Subjektivt</i>	1	7	5	10	15	10	10	58
<i>Normbundet</i>	2	4	8	2	4	1	5	26
<i>Totalt</i>	4	14	17	12	22	14	16	99

Vid bedömningen av om en dom främst baserats på argument om gärningspersonens *subjektiva uppsåt* har jag beaktat om domstolen bedömt gärningspersonens inställning i samband med gärningen. En sådan bedömning kan ta sin grund i gärningspersonens egna utsagor eller erkännande. Därutöver kan vittnesmål eller bedömningar av gärningspersonens agerande utifrån andra omständigheter, såsom till exempel uttalanden i samband med gärningen, försök att avbryta gärningens genomförande eller liknande legat till grund för kategoriseringen. Även formuleringar som ”handlandet bär tydliga yttre kännetecken på att [gärningspersonen] i den situationen var medveten om sitt handlande”²⁰⁵ har ansetts höra till det subjektiva uppsåtet.

Det normbundna uppsåtet har sin grund i andra bedömningar än det subjektiva uppsåtet, t.ex. att gärningspersonen måste ha förstått vissa

²⁰⁵ Skellefteå tingsrätt, mål B 1266-17, dom 2017-12-08, s. 10, fastställd i sin helhet av Hovrätten för Övre Norrland, mål B 8-18, dom 2018-01-29.

förhållanden. Anledningen till att enbart det normbundna uppsåtet har valts för uppsatsen är att det baseras, i någon mån på frångående av rimlighetsstandarder – likt dem som bl.a. Lacey kritiserar.

Det bör, innan jag går närmare in på textanalysen, nämnas att avsikten med analysen inte är att peka ut vissa domar som felaktiga eller avvikande. Syftet är istället, i enlighet med mina utgångspunkter, att synliggöra rättens inkoherens.²⁰⁶ Det är därför tillräckligt att lyfta fram att vissa domar kan sägas divergera från den dominerande beskrivningen av rätten. Om så är fallet är rättens anspråk att utgöra ett enhetligt objekt inte uppfyllt. Det finns då flera ”rätter i rätten”, vilket analysen således ämnar synliggöra.

Det ska också sägas att jag inte avser kritisera den materiella riktigheten eller utgången i enskilda domar utan framställningen riktar in sig på domstolarnas formuleringar avseende vad som utgör ett uppsåt och hur det bevisas. Domstolarna har haft bevisning som jag inte kunnat studera till vilka de kanske inte alltid gjort uttryckliga hänvisningar. Uppsåt enligt den dominerande beskrivningen av rätten kan alltså förelegat i samtliga fall, om än inte kommit till uttryck i domen.

Det är som jag tidigare nämnt²⁰⁷ enbart kategorin *normbundet uppsåt* av domar som ska analyseras i detta kapitel. Det rör sig sålunda om 26 domar. För samtliga av dessa kan, på grund av arbetets omfattning, inte redogöras i detalj. Återkommande teman har kunnat observeras i kategorin, varför jag delat in den i fyra underkategorier. Dessa underkategorier bygger på formuleringar som ofta upprepats i domarna. Genom att behandla domarna i grupp kan dessa teman uttryckas utan att en redogörelse behövs för vartenda fall. De fyra underkategorierna är följande.

- Formuleringar som medför en syn på att gärningspersonen *måste ha förstått* vissa förhållanden, till exempel hög sannolikhet för riskens förverkligande.
- Formuleringar som ger uttryck för en syn på gärningspersonen som medför att dennes version ter sig så *osannolik eller icke-trovärdig* att rätten inte kan fästa avseende vid den.
- Formuleringar som ger uttryck för att *uppsåtet fingerats*.
- Formuleringar som ger uttryck för att *uppsåt konstaterats genom ett hypotetiskt prov*

För samtliga av dessa underkategorier av normbundet uppsåt redogörs i avsnitt 4.2. De två sistnämnda utvecklas även i ett avsnitt för vardera kategorin, 4.3 respektive 4.4. Att dessa två underkategorier djupstuderats beror på att jag funnit dem särskilt intressanta med tanke på att de korrelerar

²⁰⁶ Se avsnitt 1.4.

²⁰⁷ Se avsnitt 1.7.

med de två alternativa, tidigare tolkningarna till 1 kap. 2 § andra stycket BrB.²⁰⁸ Dessa sätt att tillskriva gärningspersoner ansvar är också de som Wennberg påstått att hovrätter och tingsrätter även fortsättningsvis kommer att använda, om än i det tysta.²⁰⁹

4.2 Ofta förekommande formuleringar

4.2.1 Måste ha förstått

De flesta fall i den kategori jag har benämnt *normbundet uppsåt* innehåller formuleringar av typen att gärningspersonen måste ha förstått vissa förhållanden, oftast med hänvisning till att sannolikheten för att agerandet skulle få vissa följder varit mycket hög. Att personen sett sannolikheten som hög är en sådan omständighet som enligt HD:s praxis utgör en riktlinje för bedömningen av huruvida likgiltighetsuppsåt förelegat. Det ska dock understrykas att det är den av gärningspersonen upplevda sannolikheten som enligt den dominerande beskrivningen av rätten ska beaktas, inte den faktiska sannolikheten.²¹⁰

När det gäller ageranden som haft mycket hög sannolikhet för följder kan här nämnas några fall för att exemplifiera. Samtliga fall kan inte återges i arbetet. För övrigt kan även HD:s dom i NJA 2012 s. 45 nämnas som exempel en sådan bedömning.²¹¹

Ett fall rörde en berusad man som slagit till en kvinna i ansiktet. Hovrätten konstaterade att mannen, enligt vittnen:

verkade "partyglad" och "flaxig" och att han viftade omkring sig med händerna precis innan han stötte ihop med [målsäganden]. Ett sådant beteende av en höggradigt berusad person på en plats med mycket folk i rörelse innebär enligt hovrättens mening att det föreligger en objektiv och inte obetydlig risk för att oskyldiga personer kan träffas av en "flaxande" hand. Denna risk *måste också* [den tilltalade] *varit medveten om.*²¹²

Hovrätten konstaterade därefter att mannen förhöll sig likgiltig till effekten av sitt handlande och att han därmed misshandlat kvinnan med likgiltighetsuppsåt. Argumentationen bygger således på att mannen måste ha förstått att en risk förelegat att skada andra, inte huruvida han faktiskt haft en sådan insikt.

²⁰⁸ Se avsnitt 3.2, tolkningsalternativ I respektive II.

²⁰⁹ Se avsnitt 1.2 och 2.5.4.

²¹⁰ Se avsnitt 2.5.3.

²¹¹ Se avsnitt 3.4.3 för citat med av mig gjorda kursiveringar.

²¹² Hovrätten för Västra Sverige, mål B 1573-15, dom 2015-05-25, s. 3f, min kursivering.

Ett annat fall handlar om en kvinna som på en akutavdelning utdelat sparkar och slag gentemot vårdpersonal och ordningsvakter. Hon belades med handfängsel. Kvinnan mindes ingenting av händelsen.²¹³ Tingsrätten, vars bedömning hovrätten delade, menade att kvinnan agerat uppsåtligt enligt följande resonemang:

Även om hon uppträtt förvirrat har hon varit medveten om vad som hänt genom att hon handlat adekvat, om än inte ändamålsenligt. När [hon] gjorde detta *måste hon ha insett att det förelåg en mycket hög sannolikhet* för att målsägandena skulle orsakas smärta eller skada. Hon får därför *anses* ha haft uppsåt för gärningarna.²¹⁴

Ett annat exempel är ett fall i vilket en man döms för försök till dråp på den grunden att domstolen funnit att han haft ett likgiltighetsuppsåt i förhållande till effekten att målsäganden skulle dö av agerandet. Domstolen uttalar att

Trots att han var påverkad av alkohol *måste han också ha varit medveten* om att ett knivhugg mot [målsägandens] rygg hade kunnat få dödlig utgång.²¹⁵

Till det lägger hovrätten att angreppssättet talat för ett uppsåt att döda, till exempel med hänsyn till hur djupt kniven trängde in. Därefter konstaterar hovrätten att han varit likgiltig till riskens förverkligande eftersom han

i gärningsögonblicket *måste ha uppfattat* att det förelåg en mycket hög sannolikhet att knivhugget skulle kunna leda till döden. Han genomförde ändå angreppet.²¹⁶

Hovrättens uppsåtsbedömning bestod således helt av att han måste ha haft en viss förståelse av verkligheten. Eftersom han trots denna förståelse som han *måste* haft ändå har agerat som han gjort har han haft uppsåt.

Ytterligare ett fall kan exemplifiera saken. En man sade sig ha sett synvillor och uppfattat de personer han misshandlat till döds som djur. Detta konstaterade hovrätten inte kunde vara fallet enligt följande resonemang.

Eftersom [den tilltalade] enligt utredningen förefaller ha reagerat på [målsägandenas] tilltal *måste han ha förstått* att han angrep människor, något som även hans angreppssätt tyder på.²¹⁷

Liknande formuleringar förekommer i samtliga fall i underkategorin. Nedan följer ett urval av citat från domar som medför en sådan bedömning.

²¹³ Svea hovrätt, mål B 5984-12, dom 2013-05-30, s. 2; Solna tingsrätt, mål B 517-12, dom 2012-06-01, s. 3ff.

²¹⁴ Solna tingsrätt, mål B 517-12, dom 2012-06-01, s. 5f, min kursivering.

²¹⁵ Hovrätten för Västra Sverige, mål B 3992-16, dom 2016-10-28, s. 5, min kursivering.

²¹⁶ Ibid. s. 5f, min kursivering.

²¹⁷ Göta hovrätt, mål B 1443-14, dom 2014-07-21, s. 12. Se även avsnitt 4.2.2.

Detta bör för övrigt vara en uppenbar risk *som var och en måste inse*.²¹⁸

Risken för att [målsäganden] skulle avlida till följd av detta angreppssätt *måste* [...] ha framstått som avsevärd [...].²¹⁹

Eftersom [den tilltalade] använde en arbetskniv för att värja sig, *måste han* - oavsett sitt berusningstillstånd - *ha insett risken* för att kniven skulle kunna orsaka allvarliga skador och *denna insikt* har inte avhållit honom från att handla på det sätt som skedde.²²⁰

[...] [den tilltalade] *måste ha haft insikt* om att det förelåg en mycket hög *sannolikhet* för att [målsäganden] skulle dö till följd av våldet.²²¹

Denna första underkategori utgjordes således av resonemang kring vad den tilltalade måste ha förstått. I nästa avsnitt behandlas en annan underkategori, nämligen osannolika eller icke-trovärdiga berättelser.

4.2.2 Osannolik eller icke-trovärdig berättelse

En annan förekommande formulering i de domar som rör normbundet uppsåt är att den tilltalades version är osannolik eller saknar trovärdighet och att hen därför får anses ha haft uppsåt i förhållande till gärningen eller följderna därav. Detta utgör alltså den andra underkategorin inom det normbundna uppsåtet. I samtliga nedan omnämnda fall agerade gärningspersonen under inverkan av ett självförvållat rus.

I ett fall påstod gärningspersonen att det som skett var en olyckshändelse i form av ett vådaskott och att han därmed saknat uppsåt i förhållande till målsägandens död. Denna version ansåg hovrätten vara så osannolik att de inte kunde fästa något avseende vid den. Avståndet mellan den tilltalade och målsäganden och omständigheterna innan och efter skottet talade istället för att mannen haft avsikt att döda målsäganden.²²²

Även i ett fall som rörde en man som, enligt egen utsaga, glömt bort att han höll en kniv i handen när han slog till en motståndare konstaterade hovrätten att den tilltalades version inte föreföll trolig.²²³

²¹⁸ Solna tingsrätt, mål B 4328-16, dom 2016-10-25, s. 30. Se också Svea hovrätt, mål 9585-16, dom 2016-12-22, s. 7, som hänvisar till tingsrättens dom, min kursivering.

²¹⁹ Ibid., min kursivering.

²²⁰ Svea hovrätt, mål B 11639-17, dom 2018-10-23, s. 3.

²²¹ Svea hovrätt, mål B 2830-18, dom 2018-06-01, s. 7.

²²² Hovrätten för Övre Norrland, mål B 724-14, dom 2014-11-07, s. 5f.

²²³ Svea hovrätt, mål B 1651-13, dom 2013-12-04, s. 4. Efter denna bedömning slöt rätten sig till att han *måste* ha insett att det fanns en överhängande risk att han skulle knivskära den andre personen i ansiktet.

Ett annat fall rörde en man som under inverkan av rus uppfattat att han blivit övermannad av en för honom främmande person, varpå han misshandlade denne angripare. I själva verket var det en vän som han tillbringat kvällen med som han misshandlat med tillhyggen, så illa att målsäganden avled. Hovrätten uttalade i sammanhanget följande.

Sammantagna är dessa omständigheter sådana att det enligt hovrättens mening framstår som *osannolikt* att [den tilltalade] under så lång tid skulle ha levt i den illusion som han har beskrivit. Detta ger stark anledning att ifrågasätta hans berättelse. Det saknas vidare en rimlig förklaring till varför [den tilltalade] skulle ha tagit miste på det sätt som han påstått.²²⁴

Hovrätten konstaterade därefter att den tilltalade inte befunnit sig i en nödvärnssituation och att han uppsåtligt berövat målsäganden livet.

I det ovan behandlade fallet då en man misshandlat personer han sade sig uppfattat som djur konstaterar hovrätten att historien inte är trovärdig. Hovrätten menar i fallet att påståendet att han sett synvillor motsades av att han under en längre tid promenerat och samtalat med dem, varför han måste ha förstått att de var människor. Också uppgifter som inte stämmer ihop med hans första historia samt uppgifter om att han känt till mordvapnet leder till slutsatsen att han undanhållit uppgifter från rätten.²²⁵

I denna underkategori är det således fråga om osannolika och icke-trovärdiga utsagor. I nästa avsnitt behandlas de två sista underkategorierna inom det normbundna uppsåtet.

4.2.3 Fingerat uppsåt och hypotetiskt prov

I flera fall menar jag att uppsåtsbedömningen i domen ger uttryck för ett fingerande av uppsåt eller ett uppsåt till följd av ett hypotetiskt prov, varför även dessa utgör underkategorier till det normbundna uppsåtet. En sådan bedömning innebär inte enbart en uppsåtsbedömning i det faktiska fallet, utan förhåller sig också till någon form av norm. Samtliga av dessa fall djupstuderas i avsnitt 4.3 respektive 4.4, eftersom de korrelerar med de alternativa tolkningarna till det för uppsatsen relevanta lagrummet.²²⁶ Underkategorin med fingerat uppsåt följer i nästa avsnitt.

²²⁴ Göta hovrätt, mål B 1375-15, dom 2015-07-08, s. 7, min kursivering.

²²⁵ Göta hovrätt, mål B 1443-14, dom 2014-07-21, s. 9.

²²⁶ Se avsnitt 3.2.

4.3 Fingerat uppsåt

4.3.1 Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2712-17

4.3.1.1 Omständigheter

Målet rör ett åtal för våld mot tjänsteman. Omständigheterna i fallet var att en man (A) i samband med en taxiresa misshandlat chauffören. A var höggradigt berusad och hade därtill tagit sömntabletter. Tingsrätten, vars dom hovrätten fastställde,²²⁷ konstaterade att uppsåt förelåg enligt följande.

Omständigheterna är [...] sådana att [A] i och för sig verkar ha varit från sina sinnens bruk vid gärningstidpunkten. Men eftersom detta har berott på att han druckit stora mängder alkohol trots att han kände till att sömntabletterna som han tog inte bör kombineras med alkohol har han enligt tingsrätten genom eget vållande hamnat i sinnessillståndet vid gärningen. *Därmed* kan han inte undgå ansvar för brott av det skälet att han inte skulle ha haft uppsåt.²²⁸

A dömdes således för våld mot tjänsteman.

4.3.1.2 Analys

I detta fall fokuserade domstolen på huruvida ruset varit självförvållat. När det konstaterats att så var fallet följde det per automatik att uppsåt förelåg. Den sista meningen skulle också kunna syfta till att ett icke-självförvållat rus eventuellt hade kunnat verka ursäktande. Med en sådan tolkning hade han kunnat undgå ansvar om han hade visat att ruset varit icke-självförvållat.²²⁹ På det vis meningen är formulerad förefaller det dock som att tingsrätten syftar till att en prövning om den tilltalade agerat med uppsåt eller inte är av underordnad betydelse, då ruset varit självförvållat. Någon egentlig, uttrycklig uppsåtspövning görs alltså i själva verket inte. Domstolen kan sägas grunda tillskrivandet av ansvar på att han agerat som han gjort och att så har skett under inverkan av självförvållat rus. Huruvida gärningspersonen haft uppsåt i förhållande till misshandeln samt till omständigheten att personen han misshandlat var en tjänsteman har således inte bedömts i domen. Jag menar därför att domen ger uttryck för ett fingerande av uppsåt (tolkning II, avsnitt 3.2).

²²⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål 2712-17, dom 2018-01-10.

²²⁸ Ystads tingsrätt, mål B 1185-17, dom 2017-09-19, s. 5, min kursivering.

²²⁹ Se avsnitt 3.6.

4.3.2 Hovrätten för Övre Norrland, B 1119-18

4.3.2.1 Omständigheter

Målet rör en man (A) som åtalas för misshandel genom slag mot huvudet, strupgrepp och genom att trycka fingrar mot målsägandens (B) ögon. A hade innan gärningen druckit stora mängder alkohol i kombination med intag av sömnmedel. Hovrätten fastställde tingsrättens dom i fråga om skuld varför det är tingsrättens bedömning som analyseras här.²³⁰ Tingsrätten fastslog inledningsvis att lagrummet fått en ny tolkning genom köksknivsdomen²³¹ och att uppsåtsbedömningen vid självförvållat rus således ska ske enligt de vanliga reglerna för detta. Tingsrätten konstaterade därefter att A inte avhållit sig från att ta läkemedlet i kombination med alkohol, trots vetskap om att detta innebar en stor risk för att hans verklighetsuppfattning skulle kunna rubbas. Tingsrätten sammanfattade därefter sin uppsåtsbedömning som följer:

För det fall att [A:]s verklighetsuppfattning varit påverkad vid gärningstillfället ska hans omtöckningstillstånd anses vara självförvållat. [A] ska *därför* anses ha varit i sådan grad medveten om sitt handlande att han ska anses ha handlat med uppsåt.²³²

4.3.2.2 Analys

Inte heller i denna dom gör domstolen en prövning av huruvida A haft uppsåt till gärningen utan enbart i förhållande till att han försatt sig själv i rustillståndet; eftersom han har själv vållat sitt rus har han agerat uppsåtligt. Jag menar därför att denna bedömning av A:s uppsåt inte ligger i linje med den dominerande tolkningen av 1 kap. 2 § andra stycket BrB. Det förefaller i det närmaste röra sig om ett fingerat uppsåt (tolkning II, avsnitt 3.2) eftersom han tillskrivs ansvar utan egentlig prövning av eventuell skuld.

En alternativ tolkning av ovannämnda citat från domen kan tänkas vara att den första meningen enbart utgör ett konstaterande om att ruset är självförvållat och att ansvar inte är uteslutet på grund av att det skulle vara icke-självförvållat. Det är då den andra meningen som utgör uppsåtsbedömningen, om än en mycket kortfattad sådan. En sådan tolkning ter sig hårdragen eftersom det uttryckligen sägs att A vållat sitt rus och att han *därför* agerat uppsåtligt. Detta ordval föranleder tolkningen att domstolen menat att tillskriva honom ansvar som en följd av att han själv vållat sitt rus.

²³⁰ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 1119-18, dom 2018-12-28, s. 2.

²³¹ NJA 2011 s. 563. Se avsnitt 3.4.1.

²³² Lycksele tingsrätt, mål B 600-18, dom 2018-11-20, s. 13, min kursivering.

4.3.3 Svea hovrätt, B 5776-18

4.3.3.1 Omständigheter

Även i detta fall fastställer hovrätten tingsrättens dom utan att närmare gå in på saken, varför tingsrättens dom analyseras.²³³ Målet rör en kvinna (A) som efter en utekväll blir omhändertagen av polis. I samband med detta biter hon en av poliserna (B) och kvinnan åtalas således för våld mot tjänsteman. I målet diskuteras om kvinnan och hennes väninna fått i sig någon form av narkotika i samband med att de bjudits på alkohol av några killar, då de båda helt saknar minnesbilder av kvällen. Poliserna uppfattade emellertid inte att kvinnorna skulle varit narkotikapåverkade. Tingsrätten konstaterar att ruset var självförvällat. Därefter gör rätten följande kortfattade uppsåtsbedömning:

[A] har således begått gärningen under självförvällat rus och det får anses klarlagt att hon haft uppsåt att bruka våld mot [B] eftersom hon bitit honom.²³⁴

4.3.3.2 Analys

Av vad som kan utläsas ur domen gör domstolen inte heller här en prövning av A:s uppsåt. Hon tillskrivs ansvar endast på den grunden att hon begått gärningen. En sådan uppsåtsbedömning liknar ett strikt ansvar, d.v.s. ett ansvar oavsett vållande. Ansvar grundar sig i att hon har bitit polisen och eftersom hon har gjort det har hon haft uppsåt till misshandel. Denna uppsåtsprövning får, även den, anses vara ett fingerande av uppsåtet (tolkning II, avsnitt 3.2).

4.3.4 Svea hovrätt, B 4318-16

4.3.4.1 Omständigheter

Domen handlar om en man (A) som sparkat en på golvet liggande kvinna (B) med i vart fall två sparkar i magen. A hade tidigare druckit alkohol och tagit sömnmedel. Hovrätten konstaterar att rusdomarna inneburit att den relevanta paragrafen fått en annan tolkning och att en uppsåtsbedömning ska göras enligt vanliga regler, varefter domstolen gör följande bedömning:

[A har] blandat en större mängd alkohol och flera doser sömnmedel. Han *måste ha varit medveten om* att en sådan kombination försämrar omdömet och kan leda till att

²³³ Svea hovrätt, mål B 5776-18, dom 2018-10-12, s. 2; Uppsala tingsrätt, mål B 1619-18, dom 2018-05-09.

²³⁴ Uppsala tingsrätt, mål B 1619-18, dom 2018-05-09, s. 4.

man betar sig på ett sätt som annars ter sig främmande för ens person. Hovrätten finner *mot denna bakgrund* att han har haft uppsåt till sitt handlande.²³⁵

A fastställde sålunda hovrättens dom och A dömdes för misshandel.

4.3.4.2 Analys

Av det resonemang som ovan citerats framgår att gärningspersonen varit oaktsam i förhållande till att han försatt sig själv i ett rustillstånd. Mot den bakgrunden menar domstolen att han har haft uppsåt till handlandet. En sådan prövning innebär enbart en oaktsamhetsprövning i förhållande till ruset och ger uttryck för ett fingerat uppsåt (tolkning II, se avsnitt 3.2).

En alternativ tolkning till passagen är att domstolen enbart konstaterar att ruset varit självförvållat samt att den sista meningen utgör en slutsats om att detta inte utesluter ansvar. Det skulle då röra sig om en bedömning av om ruset är självförvållat eller inte. En sådan tolkning är dock mindre ändamålsenlig eftersom hovrätten uttrycker att han *mot bakgrunden* har haft uppsåt. Rätten fokuserar således inte på huruvida hans uppsåtliga handlande kan ursäktas med hänvisning till att ruset skulle vara icke-självförvållat. Domstolen tycks alltså mena att han med anledning av att ruset varit självförvållat har agerat uppsåtligt, vilket alltså leder till slutsatsen att domskälen ger uttryck för ett fingerat uppsåt.

Jag har således bedömt uppsåtet som ett fingerat uppsåt i de fyra domar som behandlats i avsnitt 4.3. I nästa avsnitt, 4.4, behandlas istället uppsåt genom hypotetiskt prov.

4.4 Uppsåt genom hypotetiskt prov

4.4.1 Göta hovrätt, B 3385-15

4.4.1.1 Omständigheter

I fallet är det fråga om en man (A) som under inverkan av rus av både alkohol och MDMA, som är narkotika, slår sönder stora delar av en lägenhet och är våldsam mot de poliser som kommer för att omhänderta honom. Han åtalas således för skadegörelse, våld mot tjänsteman, hot mot tjänsteman och våldsamt motstånd. Mannen hävdar att hans vänner blandat ned narkotikan i hans öl och att ruset därmed inte varit självförvållat. Tingsrätten bortser från denna invändning och finner det styrkt att ruset varit självförvållat. Tingsrätten fäller honom enligt samtliga åtalspunkter med följande motivering:

²³⁵ Svea hovrätt, mål B 4318-16, dom 2016-06-02, s. 2f, min kursivering.

Utifrån vad bl.a. vittnena [...] berättat har [A] begått gärningar som han inte skulle gjort om han varit opåverkad. [A] har gjort sig skyldig till misstag som han aldrig hade gjort om han varit nykter. Tingsrätten som räknar med att [A] inte skulle ha varit offer för sådana misstag, om han vore nykter, bortser från misstagen och dömer honom som om det subjektiva rekvisitet, dvs. uppsåt varit uppfyllt.²³⁶

Tingsrätten menar således att han inte hade svävat i samma villfarelse om han vore nykter, varför han tillskrivs ansvar.

Majoriteten i hovrätten (ett hovrättsråd och två nämndemän) fann dock att ruset inte varit självförvållat och att, efter ett utförligt resonemang, det därför inte fanns utrymme att döma honom för brott, enligt den oskrivna undantagsregel som Asp och Ulväng lagt fram.²³⁷

Minoriteten i hovrätten (två hovrättsråd) konstaterade att ruset var självförvållat, eftersom det föreföll orimligt att gärningspersonens vänner skulle blandat ner narkotika i ölen, bland annat med hänvisning till drogens penningvärde. Därefter pekar hovrättsråden på att gärningspersonen *måste ha förstått* att agerandet (att kasta ett bord) kunde komma att skada polismannen på plats.²³⁸

4.4.1.2 Analys

Detta fall tydliggör att samma omständigheter kan leda till tre helt olika tolkningar. Tingsrätten gör något som får anses vara ett *hypotetiskt prov* (se tolkning I, avsnitt 3.2) eftersom han anses ha agerat med uppsåt eftersom han inte hade varit offer för samma misstag om han hade varit nykter. Prövningen sker alltså utifrån vad han hade förstått eller borde ha förstått om han vore nykter, inte vad han faktiskt förstod i gärningsögonblicket. Hovrättens olika resonemang tillhör inte underkategorin hypotetiskt prov varför de inte behandlas närmare här. Det kan dock nämnas att jag hade kategoriserat de skiljaktiga hovrättsrådets diskussion som *normbundet uppsåt* om denna mening hade varit utgången i målet.

²³⁶ Skaraborgs tingsrätt, mål B 670-15, dom 2015-11-03, s. 9.

²³⁷ Se avsnitt 3.6, där hänvisning görs till detta fall.

²³⁸ Göta hovrätt, mål B 3385-15, dom 2016-05-03, bilaga C, skiljaktig mening av hovrättsråden Anna Kramer och Martina Rifve.

4.4.2 Hovrätten för Västra Sverige, B 5001-13

4.4.2.1 Omständigheter

Hovrätten gör i målet samma bedömning som tingsrätten, varför det här är tingsrättens dom som analyseras.²³⁹ Omständigheterna i fallet är att en kvinna (A) som tagit en överdos av tabletter vårdas på sjukhus. I samband med att vissa prover tas på A vaknar hon upp, sätter sig upp, skriker ”din jävel” till en sjuksköterska (B) och utdelar sedan ett knytnävsslag i dennes ansikte. Domstolen konstaterar att särskilt uttalandet av svordomen innan slaget samt att slaget varit riktat mot B talar för att A haft uppsåt. Därefter gör tingsrätten följande bedömning:

En person i normal sinnesstämning hade under dessa sakförhållanden ansetts ha uppsåt och därmed ska samma bedömning göras i [A:s] fall. Detta oaktat att hon inte minns något av händelsen och oaktat att hon sannolikt inte skulle ha gjort detta i sitt normala tillstånd.²⁴⁰

Tingsrätten konstaterar vidare att det inte varit fråga om myndighetsutövning då vården varit frivillig, varför ett åtal om våld mot tjänsteman inte kan komma ifråga. A döms således för misshandel.²⁴¹

4.4.2.2 Analys

I fallet görs vissa uttalanden om att A:s agerande i samband med handlingen tyder på att handlandet varit uppsåtligt. Den huvudsakliga uppsåtsbedömningen är dock den citerade passagen i vilken tingsrätten konstaterar att hon troligen inte gjort samma sak i nyktert tillstånd samt att en nykter normperson hade ansetts ha uppsåt om samma förutsättningar förelegat. Denna bedömning leder således till att hon får anses handlat med uppsåt. En sådan bedömning kan inte tolkas som annat än ett hypotetiskt prov (tolkning I, avsnitt 3.2), om än ett hypotetiskt prov som inte riktar in sig på huruvida den tilltalade begått samma misstag om hen vore nykter utan om vederbörande hade gjort samma sak om hen vore nykter.

²³⁹ Hovrätten för Västra Sverige, mål B 5001-13, dom 2014-10-08, s. 2; Borås tingsrätt, mål B 998-13, dom 2013-10-24.

²⁴⁰ Borås tingsrätt, mål B 998-13, dom 2013-10-24, s. 5.

²⁴¹ Ibid.

4.4.3 Svea hovrätt, B 11351-13

4.4.3.1 Omständigheter

Omständigheterna i fallet var att en kvinna (A) huggit sin make (B) med en yxa mot huvud och hals. Hon åtalas för försök till mord. Hovrätten menade att fara för fullbordat brott förelegat. När det kommer till frågan huruvida A haft överskjutande uppsåt, d.v.s. uppsåt i förhållande till att B skulle avlida, uttalar hovrätten följande.

Hovrätten finner det uppenbart att [A], om hon varit nykter, skulle ha insett att [B] riskerade att dö om han utsattes för våld på sätt som skedde.²⁴²

Därefter pekar hovrätten på vissa omständigheter som medför att agerandet anses uppsåtligt. Inget tyder på att hon *inte* haft vetskap om vad hon gjorde. En polisman som senare kommit till platsen hade också angivit i förhör att A haft förmåga att föra adekvata resonemang och att hon varit medveten om vad som inträffat. Hovrätten bedömer således att hon haft i vart fall ett likgiltighetsuppsåt i förhållande till att B skulle avlida.²⁴³

4.4.3.2 Analys

Det kan konstateras att hovrätten gör ett hypotetiskt prov (tolkning I, avsnitt 3.2) för att bedöma uppsåtet när de uttalar att A hade insett att målsäganden riskerade att dö, om hon hade varit nykter. I sammanhanget bör dock nämnas att det hypotetiska provet enbart utgör en del av bedömningen – även andra omständigheter vägs in. Jag kan alltså sluta mig till att provet utgör ett led i bedömningen av hennes uppsåt, låt vara att det inte varit ensamt tillräckligt. En sådan tillämpning ligger inte heller den i linje med de dominerande beskrivningarna i praxis och doktrin.

²⁴² Svea hovrätt, mål B 11351-13, dom 2014-02-05, s. 4.

²⁴³ Svea hovrätt, mål B 11351-13, dom 2014-02-05, s. 4.

5 Sammanfattande slutsatser

5.1 Slutsatser från rättsfallsanalysen

5.1.1 Inledning

Jag har använt metoden rättsvetenskaplig textanalys för att studera 99 domar, varav 26 har konstaterats tillhöra det normbundna uppsåtet, med vilket alltså avses domar innehållande uppsåtsbedömningar som baseras på en norm. Denna kategori har delats in i fyra underkategorier. I detta kapitel ska slutsatser dras om dessa underkategorier. Kapitlet avser också att besvara den sista frågeställningen, som rör tillskrivande av ansvar som en följd av normavvikande karaktärsdrag.²⁴⁴ Underkategorierna behandlas var för sig i nästkommande avsnitt (5.1.2) med tillhörande underavsnitt. Kapitlet avslutas med ett sammanfattande avsnitt (5.2) innehållande vissa allmänna slutsatser.

Inledningsvis ska det sägas att det kan tyckas anmärkningsvärt att uppsåtsbedömning helt saknas i vissa fall (6 av 99).²⁴⁵ Uppsåt är en nödvändig förutsättning för ansvar enligt 1 kap. 2 § första stycket BrB, om inte annat följer av det enskilda straffbudet.²⁴⁶ Att inte nämna hur uppsåtsbedömningen gått till kan göra det svårt för den enskilde att förstå på vilka grunder hen har dömts. I praktiken torde dock en implicit uppsåtsbedömning ha genomförts.

5.1.2 Normbundet uppsåt

5.1.2.1 Måste ha förstått

Den vanligaste underkategorin inom det normbundna uppsåtet är tillskrivande av ansvar baserat på att den tilltalade måste förstått vissa förhållanden, såsom risken för följder eller omständigheter. Svårigheterna att bedöma uppsåt ska inte förringas och det kan därför vara inbjudande att bedöma uppsåtet utifrån en rimlighetsnorm. Så har skett i en inte obetydlig andel av det totala antalet studerade domar.²⁴⁷ Jag menar att uppsåtsbedömningen i många av de undersökta fallen liknar ett fingerande av uppsåt. Detta ska utvecklas närmare nedan.

Enligt den dominerande beskrivningen av rätten är den av gärningspersonen uppfattade sannolikheten för en viss följd eller

²⁴⁴ Se avsnitt 1.2 och 1.6.

²⁴⁵ Se avsnitt 4.1.

²⁴⁶ Se avsnitt 2.2.

²⁴⁷ Hela kategorin normbundet uppsåt innefattar 26 domar av totalt 99 st., se avsnitt 4.1.

omständighet ett väsentligt bevisfaktum vid bedömningen av likgiltighetsuppsåt. Den faktiska sannolikheten är således inte relevant – det är den uppfattade sannolikheten som ska vägas in. Uppfattade gärningspersonen sannolikheten som hög tyder det generellt sett på att likgiltighetsuppsåt föreligger. Vissa formulerar det som en presumtion för uppsåt.²⁴⁸ Genom textanalysen har jag visat att gärningspersonerna i denna underkategori tillskrivs insikter eller kunskap de *måste* ha innehaft, till synes för att underlätta bedömningen. Det blir således inte fråga om att pröva gärningspersonens *uppfattade* sannolikhet för eventuella följder, utan snarare den *faktiska* sannolikheten.

För att tydliggöra saken kan jag ta det först nämnda fallet som exempel.²⁴⁹ I fallet slog gärningspersonen till målsäganden när han fäktade med armarna yvigt omkring sig. Enligt citatet förefaller hovrätten mena att eftersom sannolikheten att slå till någon, och på det viset vålla skada, var hög, *måste* personen ha förstått att handlandet kunde orsaka målsäganden skada. Ingenting sägs om gärningspersonens förståelse av sannolikheten, vilken alltså är det som, enligt den dominerande beskrivningen av rätten, är ett väsentligt bevisfaktum i sammanhanget. Detta ligger i linje med vad Tapani Klami, Sorvettula och Gräns (f.d. Hatakka) påstår, nämligen att straffsystemet i sin vilja att straffa klandervärt beteende i vissa fall bygger resonemangen på normativa antaganden av vad en person bör förstå.²⁵⁰ Mannen i domen har inte förstått vad han borde ha förstått²⁵¹ och därmed anses han ha agerat uppsåtligt. Författarna menar att det som då bedöms är oaktsamhet, inte uppsåt. *Omedveten oaktsamhet* föreligger nämligen när gärningspersonen inte insett något hen borde insett.²⁵² Saken förhåller sig på liknande vis även i de andra citerade exemplen. I brist på bevisning om gärningspersonens förståelse av situationen används en norm. Denna norm tillämpas utan uttrycklig hänvisning. Normen utgörs av underförstådda antaganden, vilket medför att den blir svår att definiera till sitt innehåll. Den kan således fyllas med domarens egna rimlighetsstandarder. En sådan uppsåtsbedömning är inte en prövning av skuld i förhållande till enbart omständigheter i det enskilda fallet, vilket också gör den svårare för den tilltalade att förhålla sig till, i synnerhet vad gäller förberedande av försvar i rätten. En dylik tillämpning kan också te sig svårförståelig för gärningspersonen. Om hen svävat i genuin okunskap om hur hög sannolikheten för vissa följder varit, men hen *måste ha förstått* att sannolikheten för följdernas förverkligande varit hög framstår det märkligt att säga att hen har agerat uppsåtligt. Det är vidare mycket svårt för

²⁴⁸ Se avsnitt 2.5.3.

²⁴⁹ Se avsnitt 4.2.1. Hovrätten för Västra Sverige, mål B 1573-15, dom 2015-05-25.

²⁵⁰ Se avsnitt 2.5.4.

²⁵¹ I vart fall är det inte utifrån hovrättens beskrivning bevisat i målet att han har förstått att sannolikheten var hög.

²⁵² Se avsnitt 2.4.

den enskilde att frambringa bevisning för att denne faktiskt inte har förstått vilka följderna skulle komma att bli.

Den för arbetet använda rättsvetenskapliga textanalysen syftar till att synliggöra underliggande premisser.²⁵³ Ett sådant grundantagande kan vara att rättssubjekten agerar rationellt och i enlighet med skäl.²⁵⁴ När så inte är fallet tillskrivs de dock ansvar ändå, trots att deras ageranden inte lever upp till de krav som den dominerande beskrivningen av rätten, såsom den framställs i juridisk doktrin och i HD:s praxis, ställer. I många fall är således inte annat än ett oaktsamt agerande bevisat, genom konstaterandet att gärningspersonen måste ha förstått hur hög sannolikheten för följderna var.²⁵⁵ Det kommer alltså till uttryck i domarna att avvikelser från normen medför att vederbörande anses ha handlat uppsåtligt. Detta utgör ett sådant implicit antagande eller förutsättande som textanalysen avser synliggöra.

Enligt Lacey vägs karaktärsdrag i vissa fall in i skuldbedömningen, exempelvis avseende personer som avviker från rimlighetsstandarder. Här avses med sådana karaktärsdrag en benägenhet att berusa sig till den grad att vederbörande inte längre beter sig som ett rationellt rättssubjekt.²⁵⁶ Det kan tänkas att sådana omständigheter kan vägas in vid bedömningen av avvikelser från den rimlighetsnorm som rätten ställer upp. En person förväntas agera rationellt och i enlighet med skäl. När så inte är fallet måste ansvar ändå bäras. Den som inte lever upp till de normer samhället kräver straffas, kanske utan uppsåt, på grund av sin karaktär. Genom att inte motsvara bilden av ett rationellt rättssubjekt klandras personerna för sin berusning, snarare än för sin skuld. Resonemanget ovan kan omformuleras till en formel för att ytterligare tydliggöra.

$$[\text{otillåten gärning}] + [\text{oaktsamhet}] + [\text{självförvållat rus}] = [\text{uppsåt}]$$

Det kan alltså sägas att den som begått en otillåten gärning,²⁵⁷ genom oaktsamhet i förhållande till en rimlighetsnorm, samt under inflytande av ett klandervärt karaktärsdrag i form av en benägenhet till kraftig berusning således får stå till ansvar för sitt agerande. Det oaktsamma agerandet blir, tillsammans med självförvållat rus till uppsåt. Detta kan sägas strida mot den, enligt den dominerande beskrivningen av rätten, grundläggande täckningsprincipen som medför att varje del av den otillåtna gärningen ska

²⁵³ Se avsnitt 1.5.2.

²⁵⁴ Se avsnitt 1.6.

²⁵⁵ Det ska i sammanhanget noteras att det kan vara oaktsamt att själv försätta sig i ett rustillstånd, se avsnitt 3.1. Det som avses med det oaktsamma agerandet här är alltså något ytterligare, d.v.s. en otillåten gärning.

²⁵⁶ Se avsnitt 1.6.

²⁵⁷ Med otillåten gärning menas att de objektiva rekvisiten är uppfyllda. Se avsnitt 2.2.

täckas av den skuld som krävs för brottet, till exempel uppsåt.²⁵⁸ I dessa domar där det dömts för uppsåtligt brott har det alltså varit tillräckligt med oaktsamhet, i överensstämmelse med den romerska principen att alltför stor culpa blir uppsåt. Detta kan också uttryckas som ett sänkande av skuldkravet – det krävs inte längre uppsåt men oaktsamhet.²⁵⁹ Enligt mitt förmenande skiljer sig således den rättsliga beskrivningen såsom den framställs i rättsvetenskaplig litteratur och i HD:s praxis från den faktiska rättstillämpningen i dessa fall. Rätten är följaktligen inte koherent. Till detta återkommer jag i avsnitt 5.2.

5.1.2.2 Osannolik eller icke-trovärdig berättelse

En del av de domar jag ansett tillhöra kategorin normbundet uppsåt innehåller formuleringar om att gärningspersonens utsaga ter sig så osannolik eller icke-trovärdig att åklagarens gärningsbeskrivning får anses bevisad.²⁶⁰ Det är i sig inget konstigt – att ord står mot ord är vanligt förekommande i straffrätten. Emellertid uttrycker de formuleringar som används något om synen på normavvikande beteende. Det fallen har gemensamt är att personen själv vållat sitt rus. Även i dessa fall kan det sägas att prövningen utgår från en normativ uppfattning om vad som utgör ett rimligt beteende eller en rimlig föreställning. Att en utsaga är osannolik sammanhänger således med vad som är ett rimligt beteende, också detta enligt en outtalad norm. I ett av fallen har gärningspersonen misshandlat människor, men enligt honom själv trodde han att de var djur. Rätten fann det osannolikt att han svävat i villfarelse om att det var djur han angrep under en sådan lång tid.²⁶¹ Vid prövningen av utsagan utgår rätten således från en normativ bild av vad ett rationellt rättssubjekt bör förstå och uppleva samt hur det bör agera. Om gärningspersonen avviker från denna norm anses utsagan vara så osannolik att den inte ska tillmätas betydelse. En osannolik utsaga blir en ”osann” utsaga.

Även i denna kategori kan det teoretiska ramverket för uppsatsen, baserat på Laceys arbeten, kontextualisera dessa bedömningar. Personen avviker från vad samhället kräver genom försättandet i kraftigt rustillstånd. Den tilltalade upplever inte saken på samma sätt som ”normpersonen” hade gjort. Därigenom anses utsagan vara falsk. Även här förutsätts ett rationellt rättssubjekt – vid avvikelse från detta, som skett genom eget vållande, tillskrivs personens utsaga mindre bevisvärde. Trovärdigheten kan tänkas minska till följd av att gärningspersonerna berusat sig. Några slutsatser om huruvida en icke-berusad gärningsperson hade varit mer trovärdig kan dock inte dras eftersom jag inte i arbetet har jämfört hur rätten tillskriver berusade

²⁵⁸ Se avsnitt 2.3.

²⁵⁹ Se avsnitt 2.5.4.

²⁶⁰ Se avsnitt 4.2.2.

²⁶¹ Se avsnitt 4.2.2, Göta hovrätt, mål B 1375-15, dom 2015-07-08.

och icke-berusade trovärdighet. Här är dock tillräckligt att konstatera att bedömningen utgår från en bild av vad som är rationellt och rimligt att uppleva.

5.1.2.3 Fingerat uppsåt och hypotetiskt prov

Den tredje och fjärde underkategorin till normbundet uppsåt innefattar fingerade uppsåt och uppsåt genom hypotetiska prov. Dessa domar har djupstuderats i avsnitt 4.3 och 4.4. Den dominerande beskrivningen av rätten innebär att uppsåt inte längre får fingeras eller bedömas genom ett hypotetiskt prov. Ändå har så skett i dessa domar, låt vara att det är en liten andel av de undersökta domarna (7 av 99). Den rättsliga inkoherens som använts som utgångspunkt i uppsatsen synliggörs alltså genom textanalysen. Dessa djupstuderade domar visar på att begreppet uppsåt fylls med en annan mening än den dominerande. Det uppsåtliga består här i att själv vålla sitt rus och att därigenom agera oaktsamt. Det som bestraffas är således den oaktsamhet det innebär att försätta sig i ett rustillstånd. Uppsåtet i de domar som innehåller ett *fingerat uppsåt* baseras enbart på försättandet i rustillstånd genom oaktsamhet som grund för tillskrivande av ansvar. En sådan bedömning innebär således att otillåtna gärningar begångna under inverkan av självförvållat rus per automatik är uppsåtliga. De domar som baseras på det *hypotetiska provet* som grund för uppsåtet utgörs däremot av en bedömning av huruvida gärningspersonen hade varit offer för samma misstag om hen inte varit i ett rustillstånd. Även detta blir fråga av ett fingerande av uppsåt i viss mån, eftersom bedömningen baseras på ett förhållande som inte är för handen – gärningspersonen var rent faktiskt inte nykter.²⁶² Fallet i avsnitt 4.4.1 får utgöra exempel på hur tingsrätten tillskriver gärningspersonen ansvar på denna grund. I fallet rör det sig om en man som bl.a. utdelat hot samt kastat ett bord mot de poliser som kommit till platsen. Sådana misstag hade han inte begått om han vore nykter. Domen ger således uttryck för att han på grund av den oaktsamhet genom vilken han orsakat sitt rustillstånd får stå de risker som kan följa. Så är även fallet i de övriga domarna i de bägge underkategorierna.

Dessa domar beskriver alltså att enbart oaktsamhet (att vålla sig själv berusning) kan medföra att uppsåt föreligger. Oaktsamheten i fallen tar, till skillnad från de domar som studerats i 5.1.2.1, således enbart sikte på försättandet i rustillstånd. I det tidigare avsnittet krävdes däremot både ett oaktsamt agerande och ett (oaktsamt) försättande i rustillstånd. De djupstuderade domarna kräver alltså enbart det senare. I dessa fall kan formeln således formuleras enligt följande.

$$[\text{otillåten gärning}] + [\text{självförvållat rus}] = [\text{uppsåt}]$$

²⁶² Se avsnitt 3.2.

Dessa domar ger således inte uttryck för en skuldprövning i förhållande till gärningen över huvud taget. En sådan bedömning ligger även i linje med det teoretiska ramverket baserat på Laceys arbete om tillskrivande av ansvar på grund av karaktärsdrag.²⁶³ Genom att frivilligt försätta sig i ett tillstånd av icke-rationalitet bryter dessa individer mot bilden av det rationella rättssubjektet. De otillåtna gärningar de därefter begår får de därför stå till svars för, oavsett skuld. De kan också sägas utgöra en fara för samhället – ett icke-rationellt subjekt är oförutsebart och måste därför straffas. Det blir då fråga om ett tydligt fränsteg av skuldprincipen, såsom den beskrivs i praxis och doktrin.²⁶⁴

5.2 Allmänna slutsatser

Jag har som utgångspunkt i arbetet tydligt tagit avstånd från bilden av rätten som ett koherent objekt. Rätten är föränderlig och i högsta grad beroende av dess uttolkare. De slutsatser jag drar om uppsåt vid självförvållat rus i avsnitt 5.1 synliggör att det fortfarande finns alternativa tolkningar av lagregeln i bruk. Rätten som den beskrivs i doktrin avviker således från rätten som den tillämpas och vice versa. Outtalade normativa grundantaganden om skuld och människans rationalitet tillmäts betydelse. Rätten kan inte anses vara koherent och rättens anspråk på koherens leder till att de icke-dominerande beskrivningarna av rätten osynliggörs. Det är dessa beskrivningar som kan åskådliggöras med andra angreppssätt än det rättsdogmatiska, som i denna uppsats.

I sammanhanget kan det icke-självförvållade ruset lyftas. Detta område är mycket osäkert och det finns olika meningar om vad som utgör ”rättens innehåll”. Det är tydligt att de som beskriver området framhåller att oklarhet råder. Här döljs inte de olika meningarna och osäkerheten bakom en fasad av påstådd enhetlighet. Inkoherensen är således öppen. Kanske har vi något att lära av denna osäkerhet om rättens innehåll. För det vi känner som rätten är inte alltid så enhetligt som rättsuttolkare vill ge sken av.

Det blir till sjuende och sist en fråga om rättspolitisk uppfattning huruvida dessa handlingar ska bestraffas som uppsåtliga brott, till exempel genom ett fingerande av uppsåtet, eller som oaktsamhetsbrott. Både Leijonhufvud och Wennberg menar att ett fingerande bör ske öppet. Om strävan med rätten är att skapa tydlighet och förutsebarhet – minsta möjliga inkoherens – är det också min slutsats. Detta enbart på den grunden att tillämpningen blir enklare. En sådan tillämpning bör dock inte beskrivas som en prövning av skuld

²⁶³ Se avsnitt 1.6.

²⁶⁴ Se avsnitt 2.1.

eftersom det, som visats i uppsatsen, till stor del utgörs av ansvarstillskrivande till följd av karaktärsdrag. Skuld ersätts med tillskrivande av ansvar till följd av en självförvållad avvikelse från normen – en avvikelse från det rationella rättssubjektet. Således kan det, för att återkoppla till det inledande citatet, med en sådan tillämpning sägas att det inte spelar någon roll hur mycket ”han” har sett så länge han har sett rätt.

6 Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

- SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk
- SOU 1988:7 Frihet från ansvar: om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet
- SOU 2012:17 Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd, del II

Propositioner och regeringsskrivelser

- Prop. 1964:10 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om införande av brottsbalken m.m.
- Prop. 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)

Nytt Juridiskt Arkiv (avd. II)

NJA II 1962

Litteratur

Tryckta källor

- Andersson, Ulrika. *Hans (ord) eller hennes?.* Bokbox Förlag. Diss. Lund: Lunds Universitet. Lund 2004
- Andersson, Ulrika. ”En för alla – alla för en?” I: *Argumentation i nordisk straffrätt.* Kerstin Nordlöf (red.). Norstedts Juridik. Stockholm 2013
- Asp, Petter & Ulväng, Magnus. *Kriminalrättens grunder.* (2 uppl.). Iustus. Uppsala 2013
- Borgeke, Martin. ”Ett förtydligande av uppsåtets nedre gräns”. I: *Svensk Juristtidning (SvJT).* 2017 s. 93–105

Boucht, Johan. ”Betydelsen av självförvällat rus vid uppsåtsbedömning enligt norska strl. § 40 – särskilt i ljuset av svenska HD:s avgörande NJA 2011 s. 563”. I: *Tidsskrift for Rettsvitenskap (TfR)*. 2011. Volym 124. Nr. 5. s. 612–657

Bylander, Eric. ”Avgöranden utan plenum i Högsta domstolen”. I: *Juridisk Tidskrift (JT)*. 2011/2012. Nr 3. s. 503–512

Cavallin, Samuel. *Skuld*. Iustus Förlag. Diss. Lund: Lunds Universitet. Uppsala 1999

Gunnarsson, Åsa m.fl. *Genusrättsvetenskap*. (2 uppl.). Studentlitteratur. Lund 2018

Hellner, Jan & Radetzki, Marcus. *Skadeståndsrätt*. (10 uppl.). Norstedts Juridik. Stockholm 2018

Hellspång, Lennart. *Metoder för brukstextanalys*. Studentlitteratur. Lund 2001

Jareborg, Nils. *Handling och uppsåt: en undersökning rörande doluslärans underlag*. Norstedts. Diss. Uppsala: Uppsala universitet. Stockholm 1969

Jareborg, Nils. *Allmän kriminalrätt*. Iustus. Uppsala 2001

Keiler, Johannes. “Actus Reus and Mens Rea: The Elements of Crime and the Framework of Criminal Liability”. I: *Comparative Concepts of Criminal Law*. (2 uppl.). Keiler, Johannes & Roef, David (red.). Intersentia. Cambridge 2016

Kleineman, Jan. “Rättsdogmatisk metod”. I: *Juridisk metodlära*. Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.). Studentlitteratur. Lund 2013

Lacey, Nicola. *Unspeakable subjects: feminist essays in legal and social theory*. Hart Publishing. Oxford 1998

Lacey, Nicola. ”Socializing the subject of criminal law? Criminal responsibility and the purposes of criminalization” I: *Marquette Law Review*. 2016a. Vol. 99. Nr. 3. s. 541–557

Lacey, Nicola. *In search of Criminal Responsibility: Ideas, Interests, and Institutions*. Oxford University Press. Oxford 2016b

Leijonhufvud, Madeleine & Asp, Petter & Ulväng, Magnus. ”En diskussion om den s.k. rusdomen NJA 2011 s. 563” I: *Svensk Juristtidning (SvJT)*. 2012. s. 337–359

Nelson, Alvar. ”Ansvar utan skuld? Den straffrättsliga bedömningen av gärningar, företagna under rus”. I: *Skrifter. Bd 5. Rätthistoriska studier tillägnade Gösta Hasselberg vid hans avgång från ämbetet den 30 juni 1976*. Modéer, Kjell-Åke (red.). A.-B Nordiska Bokhandeln. Stockholm 1977

- Peczenik, Aleksander. *Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Fritze. Stockholm 1995
- Ramberg, Christina. *Prejudikat som rättskälla i förmögenhetsrätten*. Wolters Kluwer. Stockholm 2017
- Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argumentation*. (4 uppl.). Norstedts Juridik. Stockholm 2018
- Smart, Carol. *Feminism and the power of law*. Routledge. London 1989
- Strahl, Ivar. ”Straffansvar vid rus”. I: *Svensk Juristtidning (SvJT)*. 1965. s. 369–398
- Strahl, Ivar. *Allmän straffrätt i vad angår brotten*. Norstedt. Stockholm 1976
- Strömmerstedt, Monica. *Med vett och vilja?: Uppsåtets gränser i doktrin och praxis*. Juristförlaget. Stockholm 1987
- Svensson, Eva-Maria. *Genus och rätt: en problematisering av föreställningen om rätten*. Iustus. Diss. Göteborg: Handelshögskolan. Uppsala 1997
- Svensson, Eva-Maria. ”Boundary-Work in Legal Scholarship”. I: *Exploiting the Limits of Law: Swedish Feminism and the Challenge to Pessimism*. Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria & Davies, Margaret (red.). Ashgate. Aldershot 2007
- Svensson, Eva-Maria. ”De lege interpretata: om behovet av metodologisk reflektion.” I: *Juridisk Publikation (JP)*. 2014. Jubileumsnummer. s. 211–226
- Tadros, Victor. *Criminal Responsibility*. Oxford University Press. Oxford 2005
- Tapani Klami, Hannu & Sorvettula, Johanna & Hatakka, Minna. ”Att bevisa uppsåt: synpunkter på bevismekanismen inom dolusläran” I: *Tidsskrift for Rettsvitenskap*. 1988. s. 387–404
- Tapani Klami, Hannu & Gräns, Minna (f.d. Hatakka) & Sorvettula, Johanna. *Law and Truth: A Theory of Evidence*. Finnish Society of Sciences and Letters. Helsingfors 2000
- Träskman, Per Ole. ”Kan gärningspersonens uppsåt bevisas med hållpunkter i sinnevärlden?”. I: *Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*. Iustus Förlag. Uppsala 1985
- Wennberg, Suzanne. ”Berusade eller drogade personers ansvar för brott – ny praxis på avvägar” I: *Juridisk Tidskrift (JT)*. 2011/2012. Nr. 4. s. 905–915
- Wennberg, Suzanne. m.fl. *Brottsbalken: En kommentar I. Kap 1–12*. (uppd. t.o.m. suppl. 13). Norstedts Juridik. Stockholm juli 2018

Widén, Pär. ”Kvalitativ textanalys”. I: *Handbok i kvalitativ analys*. (3 uppl.). Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.). Liber. Stockholm 2019

Ågren, Jack & Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne. *Straffansvar*. (10 uppl.), Norstedts Juridik. Stockholm 2018

Ulväng, Magnus. ”Straffansvar och självförvållat rus m.m.”. I: *Juridisk Tidskrift (JT)*. 2011/2012. Nr 3. s. 547–574

Ulväng, Magnus. ”Likgiltighet och uppsåt” I: *Tanke och uppsåt*. Jareborg, Nils & Ulväng, Magnus (red.). Iustus. Uppsala 2016

Elektroniska källor

Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne. ”Åtalad kan hävda fylla och gå fri”, *SvD Debatt*. Hämtat från <<https://www.svd.se/atalad-kan-havda-fylla-och-ga-fri>>_Publicerat 2011-11-01. Besökt 2019-03-03

Lunds Universitet. ”Forskningsportal – Tova Bennet.”. Hämtat från <[https://portal.research.lu.se/portal/sv/persons/tova-bennet\(9ff8cdc9-d6d8-4d36-ad3b-997626e713ed\).html](https://portal.research.lu.se/portal/sv/persons/tova-bennet(9ff8cdc9-d6d8-4d36-ad3b-997626e713ed).html)>. Besökt 2019-04-26

Åklagarmyndigheten. Rätts-PM 2017:1. ”Uppsåt”. Hämtat från <<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemior/rattspm-2017-1-uppsat.pdf>>. Mars 2017. Besökt 2019-04-26

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1973 s. 590

NJA 1998 s. 86

NJA 2001 s. 889

NJA 2002 s. 449

NJA 2004 s. 176

NJA 2011 s. 563

NJA 2011 s. 611

NJA 2012 s. 45

NJA 2016 s. 3

NJA 2016 s. 763

Publicerade hovrättsdomar (RH)

Hovrätten för Västra Sverige, RH 1995:150

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 1999:139

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2000:52

Icke-publicerade hovrättsdomar

Svea hovrätt, mål B 5984-12, dom 2013-05-30

Svea hovrätt, mål B 1651-13, dom 2013-12-04

Svea hovrätt, mål B 11351-13, dom 2014-02-05

Göta hovrätt, mål B 1443-14, dom 2014-07-21

Hovrätten för Västra Sverige, mål B 5001-13, dom 2014-10-08

Hovrätten för Övre Norrland, mål B 724-14, dom 2014-11-07

Hovrätten för Västra Sverige, mål B 1573-15, dom 2015-05-25

Göta hovrätt, mål B 1375-15, dom 2015-07-08

Göta hovrätt, mål B 3385-15, dom 2016-05-03

Svea hovrätt, mål B 4318-16, dom 2016-06-02

Hovrätten för Västra Sverige, mål B 3992-16, dom 2016-10-28

Svea hovrätt, mål 9585-16, dom 2016-12-22

Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål 2712-17, dom 2018-01-10

Hovrätten för Övre Norrland, mål B 8-18, dom 2018-01-29

Svea hovrätt, mål B 2830-18, dom 2018-06-01

Svea hovrätt, mål B 5776-18, dom 2018-10-12

Svea hovrätt, mål B 11639-17, dom 2018-10-23

Hovrätten för Övre Norrland, mål B 1119-18, dom 2018-12-28

Tingsrättsdomar

Solna tingsrätt, mål B 517-12, dom 2012-06-01

Borås tingsrätt, mål B 998-13, dom 2013-10-24

Skaraborgs tingsrätt, mål B 670-15, dom 2015-11-03

Solna tingsrätt, mål B 4328-16, dom 2016-10-25

Ystads tingsrätt, mål B 1185-17, dom 2017-09-19

Skellefteå tingsrätt, mål B 1266-17, dom 2017-12-08

Uppsala tingsrätt, mål B 1619-18, dom 2018-05-09

Lycksele tingsrätt, mål B 600-18, dom 2018-11-20

Bilaga A: Studerade rättsfall

Bilaga A utgör en förteckning över de rättsfall som studerats översiktligt (se avsnitt 1.7). Rättsfallen är ordnade efter år och datum för meddelande av hovrättens dom. De har därutöver försetts med en etikett för vilken av de fyra kategorierna de har bedömts tillhöra (se kap. 4). Etiketterna är följande.

- Bedömning saknas (uppsåtsbedömning saknas)
- Inte relevant
- Subjektivt (subjektivt uppsåt)
- Normbundet (normbundet uppsåt)

2018

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2018-01-10	Skåne och Blekinge	B 2712-17	Normbundet
2018-01-29	Övre Norrland	B 8-18	Subjektivt
2018-02-27	Svea	B 134-18	Subjektivt
2018-03-20	Västra Sverige	B 1452-18	Subjektivt
2018-04-06	Svea	B 1696-18	Inte relevant
2018-05-09	Västra Sverige	B 2260-18	Subjektivt
2018-05-23	Svea	B 6106-17	Subjektivt
2018-06-01	Svea	B 2830-18	Normbundet
2018-06-12	Övre Norrland	B 178-18	Subjektivt
2018-08-07	Svea	B 4006-18	Subjektivt
2018-08-24	Svea	B 11163-17	Subjektivt
2018-09-04	Göta	B 466-18	Subjektivt
2018-10-12	Svea	B 5776-18	Normbundet
2018-10-23	Svea	B 11639-17	Normbundet
2018-10-30	Skåne och Blekinge	B 1978-18	Subjektivt
2018-12-28	Övre Norrland	B 1119-18	Normbundet

2017

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2017-01-16	Svea	B 9112-16	Subjektivt
2017-02-10	Göta	B 2969-16	Bedömning saknas

2017-03-13	Göta	B 2942-16	Inte relevant
2017-03-17	Göta	B 3062-16	Subjektivt
2017-04-28	Skåne och Blekinge	B 430-17	Subjektivt
2017-05-17	Göta	B 36-17	Subjektivt
2017-06-29	Svea	B 4455-17	Subjektivt
2017-07-03	Svea	B 4157-17	Subjektivt
2017-07-07	Göta	B 1405-17	Bedömning saknas
2017-07-17	Skåne och Blekinge	B 888-17	Subjektivt
2017-07-31	Nedre Norrland	B 674-17	Subjektivt
2017-09-05	Nedre Norrland	B 681-17	Subjektivt
2017-11-29	Svea	B 8055-17	Normbundet
2017-12-22	Svea	B 10312-17	Subjektivt

2016

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2016-02-17	Västra Sverige	B 5413-15	Subjektivt
2016-02-22	Västra Sverige	B 5049-15	Subjektivt
2016-03-24	Svea	B 1153-16	Subjektivt
2016-04-26	Göta	B 676-16	Subjektivt
2016-05-03	Göta	B 3385-15	Normbundet
2016-05-24	Göta	B 984-16	Subjektivt
2016-05-31	Svea	B 2981-16	Subjektivt
2016-06-02	Svea	B 4318-16	Normbundet
2016-06-09	Göta	B 878-16	Inte relevant
2016-06-19	Svea	B 7142-16	Subjektivt
2016-06-22	Göta	B 358-16	Bedömning saknas
2016-07-20	Göta	B 1470-16	Subjektivt
2016-08-12	Skåne och Blekinge	B 1740-16	Bedömning saknas
2016-09-09	Skåne och Blekinge	B 1371-16	Subjektivt
2016-10-11	Svea	B 8811-15	Subjektivt
2016-10-17	Nedre Norrland	B 976-16	Subjektivt
2016-10-26	Skåne och Blekinge	B 2085-16	Subjektivt
2016-10-28	Västra Sverige	B 3992-16	Normbundet

2016-11-08	Västra Sverige	B 4156-16	Subjektivt
2016-11-16	Svea	B 1502-16	Subjektivt
2016-12-12	Svea	B 4707-16	Subjektivt
2016-12-22	Svea	B 9585-16	Normbundet

2015

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2015-01-28	Nedre Norrland	B 1416-14	Subjektivt
2015-02-03	Göta	B 3400-14	Subjektivt
2015-02-16	Svea	B 9380-14	Subjektivt
2015-03-19	Nedre Norrland	B 90-15	Subjektivt
2015-03-24	Övre Norrland	B 1005-14	Subjektivt
2015-05-25	Västra Sverige	B 1573-15	Normbundet
2015-07-03	Svea	B 4689-15	Subjektivt
2015-07-08	Göta	B 1375-15	Normbundet
2015-09-01	Övre Norrland	B 561-15	Subjektivt
2015-09-25	Svea	B 5644-15	Subjektivt
2015-10-16	Övre Norrland	B 643-15	Subjektivt
2015-11-10	Övre Norrland	B 667-15	Subjektivt

2014

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2014-02-05	Skåne och Blekinge	B 2482-13	Inte relevant
2014-02-05	Svea	B 11351-13	Normbundet
2014-02-12	Svea	B 153-14	Bedömning saknas
2014-04-04	Svea	B 1289-14	Subjektivt
2014-04-11	Svea	B 6613-13	Normbundet
2014-04-24	Svea	B 11736-13	Inte relevant
2014-05-14	Göta	B 1030-14	Subjektivt
2014-05-16	Svea	B 11381-13	Subjektivt
2014-05-19	Svea	B 3190-14	Normbundet
2014-05-28	Skåne och Blekinge	B 222-14	Subjektivt
2014-07-21	Göta	B 1443-14	Normbundet

2014-09-01	Svea	B 7014-14	Normbundet
2014-09-29	Skåne och Blekinge	B 1292-14	Inte relevant
2014-10-08	Västra Sverige	B 5001-13	Normbundet
2014-11-07	Övre Norrland	B 724-14	Normbundet
2014-11-21	Svea	B 8681-14	Normbundet
2014-12-22	Svea	B 10064-14	Subjektivt

2013

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2013-03-22	Svea	B 988-13	Inte relevant
2013-05-27	Nedre Norrland	B 209-13	Subjektivt
2013-05-27	Nedre Norrland	B 495-13	Subjektivt
2013-05-29	Svea	B 3684-12	Subjektivt
2013-05-29	Västra Sverige	B 2166-13	Normbundet
2013-05-30	Svea	B 5984-12	Normbundet
2013-06-11	Svea	B 4269-13	Bedömning saknas
2013-07-01	Svea	B 4661-13	Subjektivt
2013-07-08	Svea	B 5201-13	Subjektivt
2013-07-12	Västra Sverige	B 2801-13	Normbundet
2013-10-08	Svea	B 3606-13	Inte relevant
2013-10-17	Västra Sverige	B 2491-13	Subjektivt
2013-11-05	Svea	B 7937-13	Subjektivt
2013-12-04	Svea	B 1651-13	Normbundet

2012

<i>Datum</i>	<i>Hovrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Etikett</i>
2012-03-21	Västra Sverige	B 1536-12	Normbundet
2013-05-18	Svea	B 2460-12	Inte relevant
2012-11-13	Övre Norrland	B 709-12	Subjektivt
2012-11-30	Göta	B 2929-12	Normbundet